

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

На правах рукопису

Кафедра педагогіки
і психології початкової освіти

**МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Виконала:

Свірнюк Катерина Олегівна,
магістрантка 60М2-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології

Науковий керівник:

д-р пед. наук, проф.
Бірюк Л.Я.

АНОТАЦІЯ

Свірнюк К.О. Розвиток мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття другого рівня вищої освіти «Магістр» із галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 013 Початкова освіта. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Кафедра педагогіки і психології початкової освіти. Глухів, 2025.

Магістерську роботу присвячено дослідженню проблеми розвитку мовленнєвих навичок молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

У першому розділі здійснено аналіз поняття «мовлення», визначено критерії та рівні сформованості мовлення учнів початкових класів; з'ясовано сутність та види інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі; окреслено сучасні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи; проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми в практиці початкової школи.

У другому розділі здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку; розроблено методику використання ІКТ у процесі навчання української мови а також педагогічні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови.

Ключові слова: мовлення, молодші школярі, інформаційно-комунікаційні технології, уроки української мови.

ABSTRACT

Svirniuk K.O. Development of Primary School Students' Speech through Information and Communication Technologies. A qualification research paper submitted as a manuscript.

Master's Thesis for the degree of Master in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy, specialty 013 Primary Education. Hlukhov Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University. Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education. Hlukhiv, 2025.

The master's thesis is devoted to the study of the development of speech skills in primary school students using information and communication technologies (ICT).

The purpose of the research is to theoretically substantiate and experimentally verify a methodology for the development of primary school students' speech through the use of information and communication technologies.

The first chapter analyzes the concept of "speech"; defines the criteria and levels of speech development among primary school pupils; reveals the essence and types of ICT in the educational process; outlines modern approaches to the application of ICT in primary school; and examines the current state of the researched problem in primary education practice.

The second chapter presents the experimental verification of the effectiveness of ICT tools for developing speech in younger schoolchildren. A methodology for using ICT in teaching the Ukrainian language has been developed, along with pedagogical recommendations for the use of ICT during Ukrainian language lessons.

Keywords: speech, primary school students, information and communication technologies, Ukrainian language lessons.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	9
1.1 Мовлення як психолого-педагогічний феномен: структура, компоненти, критерії та рівні	9
1.2 Сутність та види інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі	21
1.3 Сучасні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи	31
1.4 Аналіз сучасного стану проблеми в практиці початкової школи	40
Висновки до першого розділу	50
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	54
2.1. Відбір інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови	54
2.2. Методика розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій	65
2.3. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних	75
2.4. Педагогічні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови	80
Висновки до другого розділу	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи початкової освіти. В умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту початкової освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства.

Необхідність застосування комп'ютерної техніки в освітньому процесі регламентовано нормативно-правовою базою. Так, у «Національній доктрині розвитку освіти» наголошено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують: подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [53]. Зазначений нормативно-правовий документ регламентує створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті [72, с.10-12; 53, с.137-155] та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання.

Проблема широкого застосування інформаційно-комп'ютерних технологій в сфері освіти в останнє десятиліття викликає підвищений інтерес у вітчизняній педагогічній науці. Значний внесок у вивчення проблем упровадження комп'ютерних технологій в освітній процес здійснили вчені О. Агапова, В. Гриценко, Г. Громов, Г. Клейман, О. Кривошеев, С. Пейперт, Б. Сендов, Б. Хантер, В. Шолохович та ін.

Використання ІКТ у освітньому процесі Нової української школи є актуальною й складною проблемою. Сьогодні помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі початкової школи. Цій темі в Україні присвятили дослідження В. Биков, І. Галаган, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Пінчук, О. Шестопал.

Дидактичні проблеми і перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні досліджувала І. Роберт, психологічні основи комп'ютерного навчання визначив Ю. Машбіц, систему підготовки педагога до використання інформаційної технології в освітньому процесі запропонував і обґрунтував М. Жалдак. Американському вченому С. Пейперту належить ідея «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій ґрунтується більшість сучасних навчальних комп'ютерних програм. Він досліджував можливості комп'ютера як засобу для розвитку розумової діяльності учнів.

Психолого-педагогічні аспекти використання інформаційних технологій в освітньому процесі розглядаються в роботах М. Жалдака, Н. Морзе, В. Бикова, О. Спіріна, В. Зінченко та ін. Дослідники розглядали можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у початковій, середній, вищій школі, інклюзивній та професійній освіті тощо.

Формування у молодших школярів мовлення засобами ІКТ особливо актуальним стало під час пандемії Covid-19 та повномасштабної війни в Україні, коли більшість шкіл перейшла на дистанційний формат навчання, який повністю будується на використанні ІКТ у освітньому процесі. Втім, попри популярність та затребуваність ІКТ у сучасній українській освіті, їх упровадження у освітній процес все ще пов'язаний з низкою проблем: відсутність необхідного обладнання у школах, брак гаджетів для всіх учнів, недостатній рівень ІКТ-компетентності вчителів, їхня неготовність і часом небажання використовувати сучасні технології навчання.

Існування зазначених проблем та необхідність їх розв'язання зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Для досягнення мети дослідження необхідно виконати низку **завдань**:

1) проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з досліджуваної проблеми;

2) проаналізувати сучасний стан проблеми розвитку мовлення молодшого школяра засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

3) розробити методику розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

4) експериментально перевірити ефективність методики розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

5) створити рекомендації до впровадження методики застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку мовлення учнів початкових класів.

Об'єкт дослідження – процес розвитку мовлення у молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – методика розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови.

У ході підготовки дослідження використовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз літератури з даної проблематики; аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури; узагальнення; порівняння й зіставлення; системний аналіз; порівняння; прогнозування; *емпіричні* – методи збору інформації (бесіда, анкетування, опитування, спостереження, тестування), аналіз уроків з точки зору

досліджуваної проблеми, анкетування вчителів початкових класів, педагогічний експеримент; *методи математичної статистики* – якісний та кількісний аналіз результатів дослідження, перевірка їх достовірності.

Теоретична значущість дослідження полягає в аналізі дефініції «мовлення» як психолого-педагогічного феномену, обґрунтуванні сутності та змісту інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, характеристиці особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних підходів та принципів реалізації розробленої методики, аналізі сучасного стану проблеми в практиці початкової школи.

Практична значення полягає у розробленні методики розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови, організації емпіричного дослідження та аналізу отриманих даних, обґрунтуванні переваг та недоліків застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання молодших школярів, а також у цінності отриманих результатів для практичного використання методики розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови.

Матеріали магістерської роботи можуть бути використанні вчителями початкової школи та студентами під час укладання навчально-виховних програм щодо розвитку у молодших школярів мовлення засобами інформаційно-комунікаційних технологій; здобувачами освіти педагогічних ЗВО для підготовки рефератів та у процесі написання курсових робіт.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на II Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (14 листопада 2024 р.), Міжнародній науковій інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (28 лютого 2025 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій» (4 квітня 2025 р.).

Основні положення та результати дослідження відображено в публікаціях автора:

1. Свірнюк К.О., Тихонова А.П. Сутність та зміст інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. *Наукова колекція навчально-наукового інституту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: тези доповідей*. 2024. Вип. 2, Ч. 1, 192 с. С. 145

2. Свірнюк К.О. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції*. 2025. Вип. 114, 233 с. С. 86

3. Свірнюк К.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2025 р.

Структура магістерської роботи: робота складається із змісту, анотації, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Російськомовна література не використовувалася.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Мовлення як психолого-педагогічний феномен: структура, компоненти, критерії та рівні

Мовлення є головним знаряддям людського спілкування. Без нього людям неможливо отримати та передати інформацію, яка, у свою чергу, несе величезне смислове навантаження. Відмінність мови від мовлення полягає у тому, що мова – це система умовних символів, за допомогою якої передаються поєднання звуків, які, своєю чергою, мають для людей конкретне значення і сенс [10, с. 42]. У той же час мовлення – це система звуків, які людина вимовляє або сприймає, вони мають той же сенс і значення, що і система письмових символів, яка їм відповідає. Мова єдина для всіх людей, хто нею користується, тоді як мовлення – індивідуальне.

Через мовлення людина вибудовує свої стосунки з навколишнім світом, через спілкування відбувається процес накопичення та передавання знань, освоєння соціокультурного досвіду. Мовлення є невід'ємною частиною процесу формування людини як особистості, формування основних рис характеру, а також мовлення займає важливу роль у процесі соціалізації людини: формування у неї морально-етичних правил та норм поведінки [34, с. 30].

У процесі спілкування людина досягає порозуміння або ж приходять до протиріч та конфліктів. Отже, мовлення є засобом вибудовування міжособистісних відносин, і завжди визначається існуючою системою суспільних відносин, відповідає традиційно сформованим і соціально необхідним формам комунікації [12, с. 65]. Тобто мовлення пов'язане з усіма сторонами життя, є предметом вивчення багатьох соціальних дисциплін: психологія, педагогіка, лінгвістика, культурологія, соціологія, філософія.

Мовлення – це всеосяжне поняття, і щоб розкрити його зміст повніше, розглянемо кілька теоретичних підходів до вивчення цього явища. Згідно давньогрецьким мислителям (Платон, Аристотель) спілкування є особливим типом взаємозв'язків людини з навколишнім середовищем (природою та суспільством) на основі позитивних людських властивостей та якостей [66, с. 175]. З погляду сучасних учених таке розуміння не зазнало змін, воно сприймається як найважливіша умова діяльності людини [10, с. 45].

Змістом мовлення є обмін інформацією у вигляді різних засобів комунікації для побудови взаємовідносин для людей [61, с. 58]. Спілкування розуміється в сучасній науці як соціально-і особистісно-орієнтований процес, у якому реалізуються не тільки особистісні відносини, а й норми та правила суспільного життя.

У психологічному та педагогічному аспектах мовлення є основою спілкування та пов'язане з поняттям «культура мовлення» або «культура спілкування». У сучасній науці існує кілька теоретичних підходів до вивчення поняття культури спілкування:

- 1) розглядається місце спілкування у системі конкретно-історичних соціальних взаємозв'язків;
- 2) вивчаються зміст спілкування, його форми, види та місце у діяльності людини;
- 3) широко вивчається питання культури міжнаціонального спілкування;
- 4) проблема педагогічного спілкування у рамках педагогічної культури;
- 5) порушується проблема культури спілкування особистості в контексті сучасного суспільства [34, с. 54–55].

У психології вирішення проблеми культури спілкування визначає рівень розвитку суспільства. Культура спілкування нерозривно пов'язана з культурою особистості, оскільки саме вона визначає духовно-моральні та ціннісні орієнтири особистості. У масовому розумінні культура спілкування дорівнює культурі поведінки [29, с. 20].

У педагогічній науці культура мовленнєвого спілкування є системою знань, умінь та навичок взаємодії у різних ситуаціях спілкування [41, с. 94]. Також культура спілкування в педагогіці ототожнюється з комунікативною грамотністю, що є вмінням застосовувати правила та норми спілкування з конкретною життєвою ситуацією. Комунікативна грамотність передбачає наявність таких складників: культура мови, мовна та мовленнєва грамотність, знання про педагогіку та психологію спілкування, знання про логіку та етику спілкування. Виховання культури мовлення є одним із головних завдань сучасної шкільної освіти, особливо у дошкільній освіті та початковому шкільному рівні [17; 66, с. 175; 76].

У цілому ж, процес застосування мови для того, щоб спілкуватися називають мовленням. Вивчаючи розвиток мовлення, дослідники акцентують увагу на трьох головних функціях мовлення, а саме – на комунікативній, регулювальній та програмувальній функціях.

Комунікативна функція мовлення полягає у створенні можливостей спілкування для людей із допомогою мови. У зазначеній функції виділяють: повідомлення та спонукання до дії. Повідомлення – це коли людина повідомляє, наголошуючи на будь-якому предметі, або висловлює свої міркування з будь-якого питання. Спонукальна сила мовлення завжди залежить від його емоційної виразності [1, с. 120].

За допомогою слів люди отримують знання про предмети і явища навколишнього світу без безпосереднього контакту з ними. Сукупність словесних символів розширює межі можливості звикання людини до навколишнього середовища, можливості її орієнтування у природному та соціальному світі. За рахунок знань, які накопичені людством і зафіксовані в усному та письмовому мовленні, люди мають зв'язок з минулим і майбутнім життям.

Регулювальна функція мовлення повністю розкриває себе у вищих функціях психіки. Поняття вищої психічної функції введене та розвинене О. Лурією [64, с. 35–37], а пізніше й іншими психологами. Одна людина

регулює поведінку іншої за допомогою особливих подразників («знаків»), серед яких велике значення надається мовленню, відповідно, вища психічна функція ділиться між двома людьми. У результаті цього процесу внутрішнє мовлення є механізмом, за допомогою якого людина оволодіває власними довільними діями [60, с. 136]. У наукових працях сучасних психологів помічено зв'язок регулювальної функції мови з передніми відділами півкуль головного мозку [18, с. 53].

Програмувальна функція мовлення виявляється у будові семантичних схем мовленнєвого висловлювання, граматичних структур речень, а також у переході від плану до зовнішнього розгорнутого виразу. Внутрішнє програмування є основою цього процесу, що здійснюється за допомогою внутрішнього мовлення. зазначене програмування необхідне для мовленнєвого висловлювання, а також для побудови різних процесів і рухів. Зокрема, коли уражені передні відділи мовленнєвих зон у людини, програмувальна функція мови порушується [1, с. 112].

Існують деякі види мовлення, які мають взаємний зв'язок, а саме: зовнішнє мовлення, до якого, власне, належать усне, письмове та внутрішнє мовлення. Усне мовлення виражається у звуках і є зверненням до співрозмовника мовленням. Усне мовлення виражається такими основними формами: монологічне та діалогічне [41, с. 96]:

Монологічне мовлення – це звернене до інших людей розгорнуте мовлення. Розгорнуте висловлювання чи усне оповідання на задану тему. Воно має бути граматично правильно оформленим і потребує високої мовленнєвої культури. Людина, яка звертає свій монолог до іншого, повинна уявляти, як вона вибудує монолог і для чого вона виступає з цим монологом, а так само, про що вона повинна говорити. Значна особливість монологічного мовлення – це невід'ємний логічний зв'язок думок, які висловлюються, а також підпорядкованість викладу вибудованого плану [78, с. 23].

Крім комунікативної функції, монологічне мовлення так само несе в собі *експресивну функцію*. Його засобами є інтонація, паузи, наголоси,

повтори, повільний чи прискорений темп тощо. Ці методи висловлюють ставлення того, хто говорить про те, про що він будує свій монолог. Сюди ж належать жести і міміка, які теж певною мірою пояснюють ставлення мовця до змісту монологу. Ці засоби з погляду психології розуміння людьми монологу є дуже суттєвими [3, с. 48].

Діалогічне мовлення. Діалог – це початкова, універсальна складова мовного спілкування. Діалогічне мовлення – це поперемінний обмін репліками або ж розгорнутими виразами двох або більше людей [1, с. 69].

Наукові дослідження свідчать про те, що усне діалогічне мовлення містить своєрідну відмінну граматичну структуру. Діалогічне мовлення має можливість не виходити з готового внутрішнього плану або думки, оскільки в діалогічному мовленні процес вираження ділиться між двома людьми – тим, хто запитує і тим, хто відповідає. Під час діалогу мотив, який спонукає до висловлювання, полягає у питанні того, хто запитує, а відповідь на нього виходить із цього питання. Відповідно, той, хто говорить, може обійтися без власного мотиву висловлювання [19, с. 43].

Діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, простіше. Воно згорнуте і в ньому майже все будується за рахунок знання і розуміння ситуації співрозмовниками. Позамовні комунікативні засоби набувають самостійного значення і нерідко замінюють цілі вирази.

Діалогічне мовлення може бути ситуативним, тобто безпосередньо пов'язаним з подією, за якої виникло спілкування та контекстуальним, коли всі попередні висловлювання обумовлюються наступними. І ситуативні, і контекстуальні діалоги – це безпосередні форми спілкування людей, де люди, що беруть участь у діалозі, будують свої висловлювання і отримують на них реакції інших людей [31, с. 28].

Зовсім інший характер має *писемне мовлення*. Це мовлення, структура якого синтаксично правильна і розгорнута. Воно звернене до читачів, які безпосередньо не сприймають живу мову автора, і тому не мають можливості зрозуміти її сенс за інтонацією та іншими фонетичними виразними засобами

усного мовлення. Унаслідок цього писемне мовлення буде зрозумілим лише за умови, коли суворо дотримані граматичні правила цієї мови [31, с. 30; 71, с. 88].

Писемне мовлення, щоб бути зрозумілим читачеві, повинно чітко позначати свій змістовий зміст за допомогою граматичних і лексичних засобів. Величезне значення має будова писемного мовлення, коли є обдуманий підбір різних засобів мовлення та суворого плану.

У письмовому мовленні думки людини набувають найповнішого словесного вираження. Для розвитку точного та адекватного мислення у письмовому мовленні необхідна практика. Письмове мовлення проявляється за спеціального навчання, яке починається з осмисленого оволодіння всіма можливими способами писемного вираження думки. Предметом при її формуванні є думка, яка підлягає вираженню, а також технічні засоби написання символів, а потім слів. На цих етапах у дітей відбувається становлення рухових навичок письма [13, с. 11].

Внутрішнє мовлення – це мовлення «про себе». Внутрішнє мовлення має значення, оскільки пов'язане з мисленням людини. Воно бере участь у всіх процесах мислення, спрямованих на вирішення будь-яких завдань [29, с. 20]. Цьому типу мовлення притаманна відсутність звукового вираження, яке замінюється найпростішими мовленнєвими рухами. Нерідко ці зародкові артикуляційні рухи помітні й можуть призвести до вимовляння окремих слів у ході думки. Думки діти висловлюють словами або розмовою пошепки, або рухами язика і губ. Так відбувається і у дорослих людей.

Навіть коли відсутня повна словесна виразність, внутрішнє мовлення також підпорядковується всім граматичним правилам, які властиві мові тієї чи іншої людини, але протікає не в такій розгорнутій формі, як зовнішнє. Зазначається низка пропусків, складні речення замінюються на окремі слова. Внутрішнє мовлення може існувати лише як перетворення зовнішнього. За відсутності підготовленого повного висловлювання думки у зовнішньому

мовленні, воно не може бути скорочено виражене й у внутрішньому мовленні [61, с. 60].

На основі аналізу наукових досліджень ми під поняттям «мовлення» розуміємо процес використання мови для передачі інформації, вираження думок, почуттів та спілкування між людьми, а також важливий психолого-педагогічний інструмент, який відіграє ключову роль у навчанні, самовираженні та соціалізації людини. Також важливо відзначити, що в мовленні задіяні всі аналізатори (слуховий, зоровий, шкірно-кінестетичний, руховий тощо). Кожен з них робить свій внесок в аферентні та еферентні основи мовлення. Тому мозкова організація мовлення дуже складна і потребує найглибшого дослідження [35, с. 120].

Мовлення як багатогранне явище має кілька взаємопов'язаних рівнів: фонетичний рівень (визначає звукову організацію мовлення, вимову та інтонацію), лексичний рівень (містить словниковий запас, що використовується у процесі комунікації), граматичний рівень (включає морфологічні та синтаксичні правила побудови висловлювань), смисловий (семантичний) рівень (визначає змістовність та логічність висловлювання), прагматичний рівень (враховує функціональне призначення мовлення у різних комунікативних ситуаціях).

Мовлення складається з кількох ключових компонентів, що забезпечують його ефективність. Найсуттєвішими, на нашу думку, є наступні:

- мотиваційно-емоційний компонент, який визначає потребу в мовленнєвій діяльності, стимулює до комунікації та включає емоційне забарвлення мовлення, інтонацію, міміку, жести;
- когнітивний компонент, пов'язаний з мисленням та процесами усвідомлення інформації;
- комунікативно-діяльнісний компонент, що передбачає процес формування та використання мовних конструкцій у різних ситуаціях і спрямовується на взаємодію між людьми й обмін інформацією;

– рефлексивно-оцінний компонент, який передбачає здатність аналізувати мовлення та прогнозувати шляхи його удосконалення.

У дітей мовленнєвий розвиток протікає поетапно. Виділяють чотири періоди мовленнєвого становлення. Перший період має характер підготовки до словесного мовлення. Цей період триває до кінця першого року життя дитини, і виникає вже у перші дні появи дитини світ [4, с. 16].

Поява перших усвідомлених слів, які говорять діти, відбувається у дієвих і емоційних ситуаціях. Їхні зачатки відзначаються у вигляді жесту, який супроводжується певними звуками. У віці восьми-дев'яти місяців у дітей починається розвиток активного мовлення. У цей час у дітей помічаються спроби повторювати звуки, які вимовляє дорослий. При цьому вони наслідують звучання лише тих слів, які викликають у них якусь реакцію [12, с. 65].

Протягом першого року життя діти навчаються слухати та відрізнити знайомі та не знайомі голоси, їх тональність. Близько року чи пізніше діти своєю поведінкою демонструють, що знають і можуть виконувати словесні прохання дорослих. У зв'язку зі становленням здатності до мовленнєвого спілкування, яке перероджується в самостійну форму спілкування, відбувається й перехід до наступного етапу оволодіння дитиною мовленням – період початкового оволодіння мовою.

Чимало дослідників підкреслюють, що вже до двох років діти знають велику кількість окремих слів, однак, ще не вимовляють їх як дорослі. Коли діти з'єднують слова у словосполучення, у них постає питання до позначення того чи іншого предмета: «А що це?». Про той самий предмет діти можуть запитувати кілька разів, отримуючи задоволення від мовлення і своїх можливостей у його використанні [37, с. 30–32; 45, с. 28].

Початок нового періоду мовленнєвого розвитку – період розвитку в процесі мовленнєвої практики символізує звільнення мовлення дитини від опори на розуміння ситуації, жест чи дію. Цей період починається з 2-х з половиною років і закінчується до шести років. Розвиток мовлення дитини в

процесі мовленнєвого спілкування – це головна особливість цього періоду, незалежно від конкретної ситуації, що дає можливість розвиватися і вдосконалюватися у складніших мовленнєвих формах [44, с. 17].

На цьому етапі діти не думають про морфологію та синтаксис мови. Їхня успішність у оволодінні мовою безпосередньо пов'язана з практичними узагальненнями мовних фактів. Такі практичні узагальнення не вважаються усвідомленими граматичними поняттями, оскільки вони є «будовою за зразком», тобто ґрунтуються на відтворенні дітьми вже відомих їм слів. Головним джерелом нових слів для них є мовлення дорослих. У своєму мовленні діти починають інтенсивно користуватися словами, які почули від дорослих, ще не розуміючи їхнього сенсу [44, с. 19].

До кінця 6-го року життя у нормі діти у повному обсязі освоюють фонетику мови. Їхній активний словник наповнений двома-трьома тисячами слів. Але з семантичного боку їх мовлення залишається недостатньо розвиненим, адже значення слів часто не точні, а часом занадто вузькі або занадто широкі.

Етап розвитку мовлення пов'язаний із вивченням мови. Початок його – наприкінці дошкільного віку, але важливі риси чітко фіксуються під час навчання рідної мови у школі. У дітей під час навчання відбуваються великі зрушення, відповідно мова стає для них предметом спеціального дослідження. У процесі навчання діти мають оволодіти вже складнішими видами мовлення [35, с. 120].

Насамперед мова дитини, яка прийшла до школи, в основному зберігає характерні риси попереднього кроку мовленнєвого розвитку. Між пасивним словником та активним словником є велика різниця. Також зберігається ще недостатня точність значень слів. Надалі спостерігається якісний розвиток мовлення дитини.

Навчання рідної мови у школі більшою мірою впливає на розвиток змістовності та керованості мовлення учня. Це виявляється у можливості учня на рівні початкової освіти самостійно розглядати і узагальнювати звуки

мовлення. Також учень робить перехід від абстрактних граматичних форм мови до усвідомлених узагальнень і граматичних понять [43, с. 20]. В учнів усвідомлення мови є важливою умовою становлення складніших форм мовлення. В учнів формується розгорнуте монологічне мовлення.

Ураховуючи розглянуті нами етапи розвитку мовлення відповідно до вікових параметрів, ми можемо виокремити такі критерії розвитку мовлення дітей та їх показники:

- змістовність, показниками якої є логічність, повнота та відповідність висловлювань тим чи іншим ситуаціям спілкування;
- граматична правильність, з показниками відповідності мовленнєвих конструкцій граматичним нормам;
- фонетична чіткість, яка передбачає такі показники, як правильна вимова звуків та дотримання орфоепічних норм;
- лексичне багатство, показниками якого є вміння використовувати різноманітний словниковий запас;
- послідовність та зв'язність, показником чого є логічність побудови висловлювань;
- виразність, яка передбачає такі показники як емоційне забарвлення, інтонація, жестикуляція.

Говорячи про розвиток мовлення молодших школярів, ми маємо на увазі відповідність мовлення дітей сталим, визначеним нормам комунікації. З огляду на це, ми можемо виділити такі рівні сформованості мовлення молодших школярів:

Залежно від сформованості мовлення та його відповідності нормам можна виділити такі рівні:

1. Низький рівень – обмежений словниковий запас, порушення вимови, труднощі в побудові зв'язних висловлювань.
2. Середній рівень – розуміння мовних конструкцій, використання простих речень, але наявність граматичних і фонетичних помилок.

3. Високий рівень – грамотне, виразне, логічне та стилістично правильне мовлення, адаптоване до ситуації спілкування.

Таким чином, аналіз наукових психолого-педагогічних джерел дозволив зробити висновок, що мовлення – це процес використання мови для передачі інформації, вираження думок, почуттів та спілкування між людьми, а також важливий психолого-педагогічний інструмент, який відіграє ключову роль у навчанні, самовираженні та соціалізації людини. Мовлення є одним із головних засобів комунікації, що дозволяє людям взаємодіяти, обмінюватися знаннями, впливати один на одного та пізнавати світ.

До основних характеристик мовлення ми відносимо: соціальний характер (мовлення існує в суспільстві й формується в процесі взаємодії з іншими людьми), індивідуальність (кожна людина має власний стиль мовлення, що залежить від рівня освіти, досвіду та життєвих умов), динамічність (мовлення змінюється залежно від ситуації, мети спілкування та адресата), зв'язок із мисленням (мовлення є інструментом мислення, адже допомагає формулювати й висловлювати думки).

З-поміж функцій мовлення виокремимо комунікативну (яка забезпечує спілкування між людьми), регульовальну (впливає на поведінку й діяльність інших людей), програмувальну (полягає в будові семантичних схем мовленнєвого висловлювання, граматичних структур речень тощо).

Науковці виділяють такі форми мовлення:

- зовнішнє мовлення – безпосередньо спрямоване на спілкування з іншими;
- усне мовлення – розмовне мовлення, яке супроводжується інтонацією, мімікою, жестами;
- писемне мовлення – передача інформації за допомогою письма;
- внутрішнє мовлення – внутрішній процес мислення за допомогою слів, без їхнього озвучення;
- діалогічне мовлення – спілкування між двома або більше співрозмовниками;

- монологічне мовлення – розгорнутий вислів однієї людини (лекція, доповідь, виступ).

Мовлення як багатогранне явище має кілька взаємопов'язаних рівнів: фонетичний рівень (визначає звукову організацію мовлення, вимову та інтонацію), лексичний рівень (містить словниковий запас, що використовується у процесі комунікації), граматичний рівень (включає морфологічні та синтаксичні правила побудови висловлювань), смисловий (семантичний) рівень (визначає змістовність та логічність висловлювання), прагматичний рівень (враховує функціональне призначення мовлення у різних комунікативних ситуаціях).

Компонентами мовлення є: мотиваційно-емоційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний.

Виокремлюємо такі *критерії розвитку мовлення* дітей та їх показники:

- *змістовність*, показниками якої є логічність, повнота та відповідність висловлювань тим чи іншим ситуаціям спілкування;
- *граматична правильність*, з показником відповідність мовленнєвих конструкцій граматичним нормам;
- *фонетична чіткість*, яка передбачає такі показники: правильна вимова звуків та дотримання орфоепічних норм;
- *лексичне багатство*, показниками якого є вміння використовувати різноманітний словниковий запас;
- *послідовність та зв'язність*, показником чого є логічність побудови висловлювань;
- *виразність*, яка передбачає такі показники: емоційне забарвлення, інтонація, жестикуляція.

До *рівнів сформованості мовлення молодших школярів* ми відносимо:

- *високий рівень* (грамотне, виразне, логічне та стилістично правильне мовлення, адаптоване до ситуації спілкування);

- *середній рівень* (розуміння мовних конструкцій, використання простих речень, але наявність граматичних і фонетичних помилок);
- *низький рівень* (обмежений словниковий запас, порушення вимови, труднощі в побудові зв'язних висловлювань).

1.2. Сутність та види інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі

Сучасне людство живе в епоху інформатизації. Не залишилася осторонь від цього процесу й освіта. Будучи однією з найважливіших сфер суспільного життя, освіта визначає рівень і перспективи розвитку соціуму. Інформатизація стала ключовою умовою розвитку сучасної освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [55]. У зазначеному документі наголошується, що однією з найважливіших проблем сучасної освіти України є процес упровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітню діяльність закладів освіти. Отже, на рівні державної програми акцентується увага на застосуванні нових інформаційних технологій в освіті.

Уміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, а також висловлювати власну думку, особливо важливо в даний час, коли учням легко загубитися у величезному інформаційному потоці. Знання перестали бути самоціллю, вони необхідні для успішного розвитку особистості, її реалізації в професійній сфері. Ось чому так важливо формувати в молодших школярів потребу в постійному пошуку нових знань.

Проблема широкого застосування інформаційно-комп'ютерних технологій в сфері освіти в останнє десятиліття викликає підвищений інтерес у вітчизняній педагогічній науці. Значний внесок у вивчення проблем упровадження комп'ютерних технологій навчання здійснили такі вчені: В. Антоненко, І. Барабаш, А. Баранова, В. Берт, І. Бученко, Н. Гончарова, С. Дишлаєва, С. Дяченко, В. Леонський, К. Ляшенко та інші.

Різні дидактичні проблеми комп'ютеризації навчання знайшли відображення в роботах Я. Баранця, Т. Мотуза, Г. Омеляненка, Л. Пасічник, Н. Перегінчук, Л. Пономаренка, Н. Рожкової та інших.

Для початку розкриємо сутність поняття «технологія». У великому економічному словнику дається таке визначення даного терміну: «технологія – спосіб перетворення речовини, енергії, інформації в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, складання готових виробів, контролю якості, управління». У разі інформаційно-комп'ютерних технологій мова йде тільки про перетворення інформації [80, с. 208].

За переконанням В. Бикова, інформаційно-комунікаційні технології навчання – «це комп'ютерна складова педагогічної технології, що означає певну формалізовану модель деякого компонента в контексті змісту навчання і методики його подання у освітньому процесі, що представлена у цьому процесі педагогічними програмними засобами і передбачає використання комп'ютера, комп'ютерно орієнтованих засобів навчання і комп'ютерних комунікаційних мереж для розв'язування дидактичних завдань або їх фрагментів» [8, с. 564].

На думку М. Жалдака, «сучасна інформаційна технологія – це сукупність прийомів, методів, засобів збирання, зберігання, опрацювання, та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами» [30, с. 18].

Е. Машбіц розглядає інформаційно-комп'ютерні технології як деяку сукупність навчальних програм різних типів: від найпростіших програм, що забезпечують контроль знань, до навчальних систем, що базуються на штучному інтелекті [51, с. 18].

Інформаційно-комунікаційні технології мають позитивний вплив на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, засоби навчання, що дозволяє вирішувати складні і актуальні

завдання для забезпечення розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності в молодших школярів.

Зростаючий інтерес до використання ІКТ не повинен зменшувати увагу педагога до особистості учня, навпаки, – саме комп'ютеризація освіти звільняє вчителя від ручної роботи з трансляції навчального матеріалу, дозволяючи йому більше орієнтуватися на формуванні в дитини фундаментальних основ в області духовного життя особистості.

Персональний комп'ютер – універсальний «навчальний посібник», що може бути з успіхом використаний на різних за організацією навчальних заняттях. При цьому він вписується в рамки традиційного навчання із широким використанням усього арсеналу засобів навчання. ПК може сприяти активному включенню учня в освітній процес, підтримувати інтерес, сприяти розумінню і запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Аналіз наукової літератури показав, що існують різні підходи до класифікації ІКТ. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у сфері освіти охоплюють широкий спектр інструментів та методів, які сприяють покращенню навчального процесу, роблять його інтерактивним, доступним і ефективним. З огляду на це можна виділити наступні види інформаційно-комунікаційних технологій:

- мультимедійні технології. Передбачають використання тексту, зображень, аудіо, відео та анімації для пояснення навчального матеріалу. Прикладами мультимедійних технологій можуть бути інтерактивні презентації, навчальні відео, аудіоподкасти, 3D-анімація;
- веб-технології, які передбачають використання інтернет-ресурсів для навчання, дослідження та комунікації. Це можуть бути освітні платформи (Coursera, Prometheus, EdX), відеоконференції (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams), а також онлайн-курси та вебінари;
- хмарні технології, які передбачають доступ до навчальних матеріалів у режимі онлайн, можливість колективної роботи. Наприклад, такі, ресурси, як Google Drive, OneDrive, Dropbox для зберігання навчальних

- ресурсів; Google Docs, Google Slides для спільного редагування документів;
- електронні освітні ресурси (ЕОР) передбачають інтерактивні електронні підручники, довідники, тестові системи. Зокрема, це електронні бібліотеки (Національна бібліотека України, Google Books); онлайн-словники, енциклопедії (Wikipedia, Britannica);
 - системи управління навчанням (LMS – Learning Management System), до яких належать програми для автоматизації навчального процесу та контролю знань. Зокрема, це такі, як Moodle, Google Classroom, Blackboard, Canvas.
 - віртуальна та доповнена реальність (VR/AR). Йдеться про можливість створення інтерактивного навчального середовища з імітацією реальних ситуацій. наприклад: VR-симуляції для лабораторних робіт; AR-додатки для вивчення анатомії, фізики, історії тощо;
 - мобільні технології, які передбачають використання смартфонів і планшетів для навчання. До цього виду ІКТ відносяться освітні мобільні додатки (Duolingo, Photomath, Khan Academy); електронні щоденники та журнали;
 - штучний інтелект (AI) та адаптивне навчання. Передбачає персоналізовані рекомендації та автоматизований аналіз успішності учнів. Наприклад, ChatGPT для пояснення складних тем, платформи з AI-репетиторами (Smart Sparrow, Carnegie Learning);
 - гейміфікація в освіті, яка передбачає використання ігрових елементів для підвищення мотивації учнів. До цього виду ІКТ ми можемо віднести інтерактивні вікторини Kahoot!, Quizizz; навчальні ігри Minecraft: Education Edition;
 - робототехніка та STEM-освіта. Йдеться про використання програмованих пристроїв для вивчення технічних дисциплін. Наприклад, навчальні конструктори Arduino, Raspberry Pi; розробка роботів у навчальному процесі LEGO Mindstorms.

Зупинимось детальніше на окремих видах інформаційно-комп'ютерних технологій:

а) навчальні (повчальні) програми – зорієнтовані переважно на засвоєння набутих знань. Багато з них працюють в режимі, близькому до програмованого навчання з розгалуженою програмою. У цю ж групу можна включити програми для проблемного навчання, які здійснюють непряме управління діяльністю учнів;

б) програми-тренажери – призначені для формування і закріплення навичок, а також для самоаналізу учнів. При використанні цього виду програм слід зауважити, що необхідно ознайомити учнів з теоретичним матеріалом;

в) контролюючі програми – призначені для перевірки та контролю рівня знань та умінь учнів. Цей вид програм слугує для перевірки набутих знань з різнорівневими завданнями, в тому числі й використання завдань у тестовій формі;

г) демонстраційні програми – призначені для наочної демонстрації навчального матеріалу з описовим характером, різноманітних наочних посібників (картини, фотографії, відео-фрагменти, аудіо-фрагменти);

д) довідково-інформаційні та імітаційні програми призначені для різних довідкових робіт і відтворення точних відомостей. До них належать малі і великі енциклопедії в електронному виді та різноманітні словники;

е) мультимедіа – це підручники, що включили в себе всю базу, що мають підручники електронного типу, мультимедійні презентації. Мультимедійні продукти, що мають використання в освіті, дають широкі можливості для підвищення ефективності та оптимізації освітнього процесу навчання [39, с. 203].

По-перше, одночасне використання декількох видів сприйняття в процесі навчання дозволяє створити яскраве мультисенсорне середовище, що в кінцевому результаті веде до інтеграції інформації, яка доставляється різними органами чуттів.

По-друге, стає можливою імітація експериментів і складних реальних ситуацій. Можливе демонстрування складних експериментів, що практично не можна дослідити в умовах школи та навколишнього середовища.

По-третє, відбувається візуалізація інформації, а саме абстрактних та динамічних процесів навчання. І нарешті, в учнів розвиваються когнітивні структури, що зводиться в широкий навчальний, громадський, історичний контекст і формується системна інтерпретація досліджуваного матеріалу учнями [7, с. 56].

Головною перевагою мультимедіа є інтерактивність, що має на увазі процес подання інформації у відповідь на запити користувача. Інтерактивність дозволяє в певних межах управляти представленням інформації: користувачі можуть індивідуально змінювати налаштування, вивчати результати, а також відповідати на запити програми про свої конкретні переваги. Навчають можуть управляти також темпом подачі матеріалу і регулювати число повторень залежно від своїх освітніх потреб.

За типом призначеного для користувача інтерфейсу. Мережевий інтерфейс надає користувачеві засоби доступу до територіально-розподілених інформаційних та обчислювальних можливостей завдяки розвиненим засобам зв'язку. Мережеві інформаційно-комп'ютерні технології поділяються на локальні, багаторівневі, розподілені і обчислювальні системи. У сучасній освіті визначають п'ять основних функцій інформаційно-комп'ютерних технологій (рис. 1.1.) [28, с. 57].

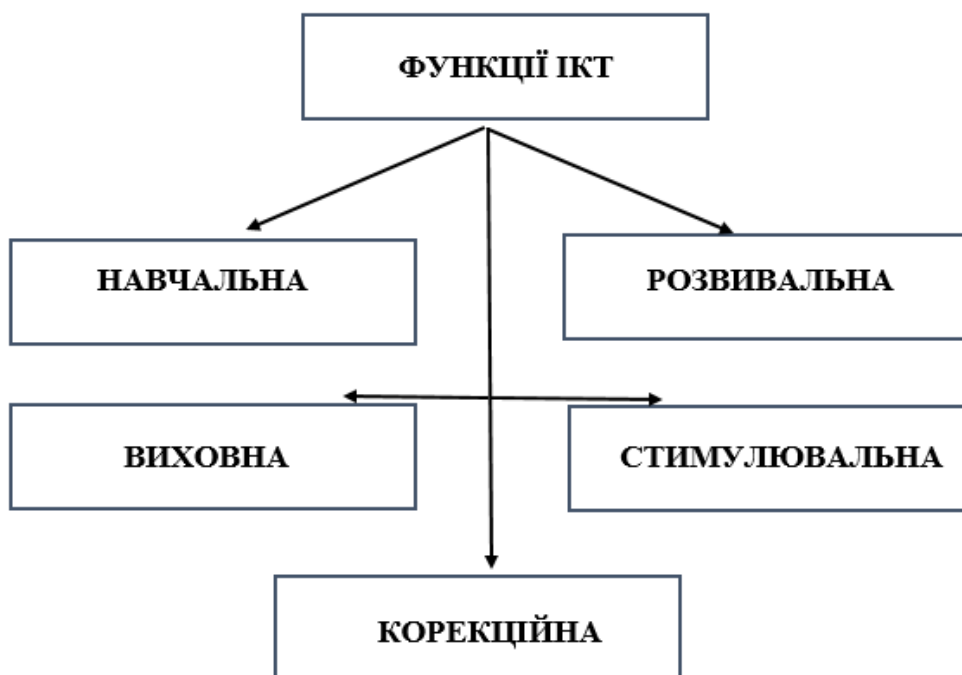

Рис. 1.1. Функції інформаційно-комунікаційних технологій
Розкриємо сутність функцій ІКТ.

1. **Навчальна функція.** Інформаційно-комп'ютерні технології мають широке використання майже на всіх уроках в школі. З їх допомогою молодші школярі отримують необхідні знання та вміння, інформаційні компетенції. Діти за безпосереднього керівництва вчителя навчаються правильному пошуку інформації, а саме: у словниках, довідниках, енциклопедіях, бібліотеках, інтернеті створюють свої інформаційні об'єкти (повідомлення, невеликі твори, графічні роботи); набувають досвіду клавіатурного листування при використанні ПК і мобільного телефону (sms-повідомлення). При роботі з інформацією вчать застосовувати засоби інформаційних та комунікаційних технологій.

2. **Розвивальна функція.** Використання інформаційно-комп'ютерних технологій на уроках в початковій школі сприяє розвитку в здобувачів освіти мислення, пам'яті, уваги, спостережливості та мовлення. Діти вчать використовувати інформацію для побудови умовиводів, вчать аналізувати отриману інформацію, виділяючи ознаки і їх значення, визначаючи ціле і частини, застосовуючи згортання інформації і представлення її в наочному

вигляді (таблиці, схеми, діаграми; нарощувати свої власні знання, порівнюючи, узагальнюючи і систематизуючи отриману інформацію і наявні знання, оновлюючи уявлення про причинно-наслідкові зв'язки.

3. **Виховна функція.** За допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій відбувається виховання дітей. Через демонстрацію зразків мистецтва, правильної поведінки формуємо у них загальнолюдські цінності і риси характеру.

4. **Стимулювальна функція.** Інформаційно-комп'ютерні технології формують позитивну мотивацію до навчання, підвищують активність дітей на уроці. Дітям подобається все яскраве, незвичайне. Вони із задоволенням дивляться візуальні супроводи у вигляді презентації, навчальні мультфільми, грають в комп'ютерні ігри.

5. **Корекційна функція.** Використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології, вчителі школи проводять корекцію недоліків у навчанні, проводять роботу психокорекції у навчальній діяльності. Вчителі самі розробляють тести для дітей та розвиваючі програми [75, с. 32].

Високий ступінь емоційності учнів початкової школи значно стримується суворими рамками освітнього процесу. Уроки з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій дозволяють розрядити високу емоційну напруженість і оживити та оптимізувати освітній процес.

Можна з упевненістю сказати, що грамотне використання можливостей сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у початковій школі дозволяє:

- забезпечити позитивну мотивацію навчання;
- підвищити позитивну динаміку діяльності учнів;
- розвивати навички здійснювати дослідницьку діяльність;
- забезпечити ефективність на високому естетичному і емоційному рівнях;
- формувати інформаційну культуру та розвивати критичне мислення;
- формувати навички самоосвіти і самоконтролю [48, с. 55].

У співпраці вчителя, учнів та батьків відбувається формування інформаційної компетентності школяра, зокрема, таких її складових:

- правильне поводження з персональним комп'ютером;
- фіксація і прослуховування звуків;
- фіксація і перегляд зображень;
- створення письмових повідомлень;
- створення графічних об'єктів;
- створення музичних і звукових повідомлень;
- комунікація і соціальна взаємодія.

Однак, слід пам'ятати і про проблеми, що виникають при частому та неправильному використанні комп'ютера:

- шкідливий вплив на здоров'я;
- віра учнів у всемогутність та правильність знань комп'ютера;
- відрив від реальності;
- дефіцит спілкування з однолітками [48, с. 56].

Щоб застосування комп'ютера на уроках початкової школи давало позитивні результати, необхідна правильна організація роботи освітнього процесу:

- комп'ютерні завдання повинні бути складені відповідно до змісту навчального предмета і методики його викладання;
- учні повинні вміти правильно поводитися з комп'ютером на рівні, необхідному для виконання комп'ютерних завдань;
- учні повинні займатися в спеціальному кабінеті, обладнаному відповідно до встановлених санітарно-гігієнічних норм для початкової школи, за якими використання комп'ютера допустимо протягом не більше 10- 15 хвилин [79, с. 140].

Таким чином, інформаційно-комп'ютерні технології повинні виконувати освітню функцію, допомогти дитині розібратися в потоці великої кількості інформації, критично сприйняти її, проаналізувати, запам'ятати, але в жодному випадку не погіршити здоров'я.

Інформаційні технології повинні виступати як допоміжний елемент освітнього процесу, а не основний. Учитель має право обрати власну технологію та методику навчання, але кожен педагог зобов'язаний працювати задля розвитку дитини. Процес підготовки до таких уроків є творчим, складним, важким, трудомістким, але цікавим.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методів, технологій і технічних засобів, що використовуються для збирання, зберігання, обробки, передачі та представлення інформації. Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес початкової школи є однією з важливих проблем Нової української школи. Застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у традиційному освітньому середовищі початкової школи дозволяє диференціювати процес навчання молодших школярів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, дає можливість творчо працювати вчителю та учню, розширити спектр способів представлення та запам'ятовування навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління освітнім процесом.

З-поміж численних видів інформаційно-комунікаційних технологій виділимо наступні: мультимедійні технології (інтерактивні презентації, навчальні відео, аудіоподкасти, 3D-анімація); веб-технології (освітні платформи (Coursera, Prometheus, EdX), відеоконференції (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams), а також онлайн-курси та вебіари); хмарні технології (Google Drive, OneDrive, Dropbox, Google Docs, Google Slides); електронні освітні ресурси (ЕОР) (електронні бібліотеки (Національна бібліотека України, Google Books), онлайн-словники, енциклопедії (Wikipedia, Britannica); системи управління навчанням (Moodle, Google Classroom, Blackboard, Canvas); віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) (VR-симуляції для лабораторних робіт; AR-додатки для вивчення анатомії, фізики, історії тощо); мобільні технології (освітні мобільні додатки (Duolingo, Photomath, Khan Academy), електронні щоденники та журнали); штучний інтелект (AI) та адаптивне навчання (ChatGPT для пояснення

складних тем, платформи з AI-репетиторами (Smart Sparrow, Carnegie Learning); гейміфікація в освіті (інтерактивні вікторини Kahoot!, Quizizz; навчальні ігри Minecraft: Education Edition); робототехніка та STEM-освіта.

1.3. Сучасні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи

Відповідно до «Державного стандарту початкової освіти» [23] та реалізації Концепції «Нова українська школа» [55] визначають вимоги щодо формування інформаційно-комунікаційної компетентності учня як здатність використовувати інформаційно-комунікаційної технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань.

Основними сучасними підходами до використання ІКТ в початковій школі є:

- компетентнісний підхід, який передбачає орієнтацію на формування ключових компетентностей (цифрової грамотності, комунікативних навичок, вміння працювати з інформацією), а також використання інтерактивних підручників, онлайн-завдань, цифрових платформ;
- інтерактивний підхід, який включає застосування інтерактивних дошок, мультимедійних презентацій, відео, анімацій сприяє активному залученню учнів до навчального процесу;
- проєктний підхід, оскільки діти виконують групові або індивідуальні проєкти з використанням цифрових інструментів (створення презентацій, інтерактивних плакатів). При цьому формуються дослідницькі навички та вміння працювати з інформацією;
- гейміфікація навчання передбачає використання ігрових елементів (вікторини, інтерактивні завдання, навчальні ігри), що сприяє покращенню мотивації до навчання та сприяє закріпленню матеріалу;
- інклюзивний підхід передбачає використання ІКТ для адаптації навчального процесу до потреб дітей з особливими освітніми потребами

(аудіокниги, спеціальні додатки для читання, програми для альтернативної комунікації).

Формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій відбувається також і в результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану діяльнісного підходу, спрямованого на розвиток умінь та навичок роботи з комп'ютером і застосування здобутих знань у практичних ситуаціях.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій інтенсифікує процес навчання, забезпечує більш якісне розуміння та засвоєння інформації, що, зі свого боку, поліпшує ефективність освітнього процесу. Надзвичайно важливим на сучасному етапі розвитку шкільної освіти є використання цифрових технологій для змішаного і дистанційного навчання, завдяки яким учні можуть здобувати знання у будь-який час та з будь-якого місця, а вчителі – надавати доступ до навчальних матеріалів та проводити уроки у віртуальному форматі. Застосування ІКТ допомагає створити ефективну систему комунікації між учителем та учнем, робить процес навчання більш цікавим та змістовним, що неабияк покращує мотивацію та результативність.

Згідно Концепції національної програми інформатизації [40], інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту освітнього процесу, впровадження ІКТ, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог; сприяє підвищенню ефективності та інтенсифікації освітнього процесу за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій і впровадження нових методичних розробок в процес навчання, дає змогу надавати якісні знання, формувати навички, компетентності, якими мають оволодіти школярі Державний стандарт базової середньої освіти [22] відповідно до викликів суспільства на певному етапі його розвитку. Інтеграція ІКТ в освіту дозволяє створити нову якість інформаційно-педагогічної діяльності з метою:

- покращити організаційні умови освітнього процесу - підвищити ефективність навчання шляхом впровадження нових механізмів наочності й інтерактивності навчального процесу, використовувати різноманітні джерела навчальної інформації, ущільнювати навчальну інформацію за рахунок можливості її згортання і розгортання в часі та просторі (гіпертекст);

- оптимізувати темп роботи учнів (диференціація, індивідуалізація навчання, вибір індивідуальної освітньої траєкторії), ефективно реалізувати міжпредметні зв'язки, оптимізувати інформаційно-педагогічну діяльність на основі інформатизації його окремих функцій;

- поліпшити психолого-педагогічні умови навчальної діяльності, створивши у здобувачів освіти інтерес і позитивний мотив через природний інтерес до комп'ютера, гуманне ставлення до учня, забезпечення його позитивного емоційного стану, створення сприятливих умов для формування загальної культури мислення, розвитку комунікативної й інформаційної культури, включенням механізму розвитку в учнів дослідницьких, творчих якостей шляхом рефлексії, самореалізації, самопізнання;

- сприятиме індивідуалізації, диференціації, інтенсифікації освіти, підвищенню ефективності навчання шляхом оптимального використання його прихованих резервів; організації освітнього процесу при якому можливе досягнення найвищих результатів при мінімальних затратах сил та часу як вчителя так і учня, і, як наслідок, оптимізації і вдосконаленню освіти.

Використання ІКТ у освітньому процесі Нової української школи є актуальною й складною проблемою. Сьогодні помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі початкової школи. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців: В. Биков, І. Галаган, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Пінчук, О. Шестопап.

Дидактичні проблеми і перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні досліджувала І. Роберт, психологічні

основи комп'ютерного навчання визначив Ю. Машбіц, систему підготовки педагога до використання інформаційної технології в освітньому процесі запропонував і обґрунтував М. Жалдак. Американському вченому С. Пейперту належить ідея «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій базується більшість сучасних навчальних комп'ютерних програм. Він досліджував можливості комп'ютера як засобу для розвитку розумової діяльності учнів.

Психолого-педагогічні аспекти використання інформаційних технологій в освітньому процесі розглядаються в роботах М. Жалдака, Н. Морзе, В. Бикова, О. Спіріна, В. Зінченко та ін. Дослідники розглядали можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у початковій, середній, вищій школі, інклюзивній та професійній освіті тощо.

При цьому використання ІКТ в освітньому процесі виступає педагогічно виправданим підходом, який дозволяє отримати суттєві переваги у порівнянні з традиційними технологіями організації освітнього процесу. На думку вчених, впровадження комп'ютерних засобів в освітній процес розширило теорію і методику освіти шляхом застосування нових дидактичних засобів.

Інформаційно-комунікаційні технології позитивно впливають на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, засоби навчання, що дозволяє вирішувати складні і актуальні завдання для забезпечення розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності в молодших школярів.

Основними напрямками застосування ІКТ в освітньому процесі є: розробка методичних і дидактичних матеріалів (презентації, зображення, анімація тощо); управління освітнім процесом закладу освіти; цілеспрямований пошук навчальної інформації у мережі Інтернет; проведення експерименту за допомогою комп'ютерних моделей; організація інтелектуального дозвілля учнів; розробка web-ресурсів навчального призначення (дистанційне навчання, масові онлайн заходи) [82, с. 6].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє значно підвищити ефективність освітнього процесу під час самостійної роботи на уроках. Так, проблемам використання ІКТ з метою підвищення ефективності самостійної роботи в освітньому процесі присвячені дослідження С. Шарова, який зазначає, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес сприяє більш повному оволодінню системою знань і умінь, розвиває творчу спрямованість пізнавальної діяльності учнів, забезпечує об'єктивний самоконтроль та самоперевірку отриманих знань, допомагає формуванню відповідних професійних компетентностей та особистісних якостей, дозволяє забезпечити диференційований підхід тощо [83, с. 60].

Доволі розповсюдженими є інтегровані заняття із застосуванням мультимедійних засобів, а навчальні презентації є невід'ємною частиною викладу нового матеріалу. Використання відео-сюжетів і анімаційних ефектів дозволяє перейти від традиційної технології подання матеріалу з використанням дошки та крейди до використання нового освітнього середовища, що містить всі можливості подання навчальної інформації в електронному вигляді (віртуальна онлайн-дошка Padlet, Linoit – віртуальна дошка для навчальних матеріалів, візуалізація інформації).

Використання онлайн-дошок дає можливість візуалізувати навчальний матеріал, більш привабливо та зрозуміло презентувати його, що допоможе вчителю цікаво провести урок, а учням – краще засвоїти навчальний матеріал. Онлайн-дошка як інструмент дає змогу об'єднувати текст, зображення, відео та аудіо в одному інтерактивному форматі та використовується для організації спільної діяльності учнів як під час уроків, так і в позаурочний час. Крім того, онлайн-дошки Padlet можна поширювати: копіювати покликання, генерувати QR-код, поділитися на Google Classroom, вставляти для вебсайту, поширювати у соціальних мережах, зберігати у форматі зображення (jpg, png), завантажувати pdf-файл з розміщеною інформацією.

Використання онлайн-дошок на уроках сприяє створенню продуктивного та захоплюючого навчального середовища, що спонукає учнів до активного залучення та стимулює їхню цікавість до вивчення предмета. Також це надає можливість демонструвати візуальні матеріали, що допомагають учням легше засвоювати складну інформацію; створює спільну платформу для обміну ідеями та думками між учнями, сприяючи комунікації та колективному вирішенню різноманітних завдань. Ці переваги дозволяють використовувати дошки як ефективний, інноваційний інструмент на уроках, адже це допомагає створити сприятливу та інтерактивну навчальну атмосферу, сприяє розвитку різнопланових компетентностей учнів, допомагає забезпечити більш глибоке засвоєння навчального матеріалу.

Слід зазначити, що викладання дисципліни з використанням ІКТ передбачає готовність самого педагога до такої форми освітнього процесу, наявність у нього достатньої інформаційної культури. Він повинен володіти не лише предметною областю знань, а й бути обізнаним у існуючих технологіях навчання з використанням ІКТ, способах досягнення певної дидактичної мети за допомогою інформаційних технологій.

Учитель за допомогою мультимедіа отримує потужний інструментарій для представлення навчальної інформації в різній формі (текст, графіка, анімація, звук, відео), самостійно визначає послідовність та форми викладу матеріалу. У разі потреби можна створити слайди, що містять розгорнуті малюнки, схеми, діаграми, інші матеріали з метою уточнення найбільш важких питань уроку або для представлення додаткових пояснень, якщо це необхідно. Для проведення практичних робіт інформаційно-комунікаційні технології теж мають величезні потенційні можливості для підвищення ефективності навчання за рахунок індивідуальної роботи учня з електронною навчальною інформацією. У цьому сенсі ефективними є Internet-методи, які дозволяють отримати значні переваги під час організації навчальної діяльності учнів, а саме: забезпечення можливості самостійного пошуку необхідної інформації серед величезної кількості електронних

джерел; використання хмарних технологій для збереження навчальної інформації; забезпечення комунікації між вчителем та учнем; використання різних форм контролю навчальних досягнень; проведення олімпіад, конкурсів, онлайн-занять та інших форм навчальної діяльності [33, с. 7].

Слід зазначити, що інформаційно-комунікаційні технології доречно використовувати у поєднанні різних форм навчання задля отримання максимального навчального ефекту. Так, презентації, пошук інформації в мережі Інтернет, текстовий процесор часто використовуються у проєктній діяльності, під час якої учні разом виконують навчальний проєкт у вигляді певного практичного завдання.

Зростаючий інтерес до використання ІКТ не повинен зменшувати увагу педагога до особистості учня, навпаки, саме комп'ютеризація освіти звільняє вчителя від ручної роботи з трансляції навчального матеріалу, дозволяючи йому більше орієнтуватися на формуванні в дитини фундаментальних основ в області духовного життя особистості.

Персональний комп'ютер – універсальний «навчальний посібник», що може бути з успіхом використаний на різних за організацією навчальних заняттях. При цьому він вписується в рамки традиційного навчання із широким використанням усього арсеналу засобів навчання. ПК може сприяти активному включенню учня в освітній процес, підтримувати інтерес, сприяти розумінню і запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Як уже зазначалося, основним видом використання ІКТ технологій в освітньому процесі початкової школи є органічна інтеграція при методичній розробці уроків. У цікавій, динамічній, ігровій формі учні молодших класів опановують комп'ютерні засоби, набувають первинних навичок користування комп'ютером, початковими вміннями й навичками управління ним та одночасно удосконалюють свої знання з навчальних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення, творчі здібності [8, с.117].

Таким чином, з точки зору дидактики ІКТ дозволяють:

- забезпечити зворотній зв'язок в процесі навчання;
- зробити навчання більш інтенсивним, головне, ефективним за рахунок реалізації можливостей мультимедійних навчальних систем до дієвого і наочного подання навчального матеріалу;
- підвищити унаочнення освітнього процесу початкової школи;
- моделювати досліджувані процеси або явища;
- організувати колективну й групову роботу;
- створювати сприятливу атмосферу для спілкування та навчання.

На етапі реорганізації освіти, перебудови шкільних програм, реалізації Концепції «Нова українська школа», нових вимог виховання та розвитку особистості використання ІКТ навчання для молодших школярів необхідне. Комп'ютер, як і книгу, можна використовувати з великою користю. Але користь він принесе за умови правильного комп'ютерного забезпечення; наявності прикладних інформаційних технологій; розміщення комп'ютерів у класі згідно гігієнічних оздоровчих умов; учителя-спеціаліста комп'ютерної справи, який володіє методикою роботи з програмами Windows, MS-DOC, Low Radiation.

Однак, якими б не були цікавими й багатофункціональними інформаційно-комунікаційні технології, роль вчителя залишається як і раніше провідною в освітньому процесі, а учень по справжньому перетворюється в суб'єкта педагогічного процесу. Всі комп'ютерні програми мають бути розроблені за обов'язкової активної участі педагогів, що визначає вплив учителя навіть у випадку самостійної роботи з комп'ютерною програмою. Не знижується й безпосередня значення вчителя в процесі спілкування учня з комп'ютером. Учень без педагога важко уявити, що потрібно засвоїти. Учитель вирішує, виходячи з індивідуальних особливостей учня, якого характеру програми доцільніше використовувати на тому чи іншому етапі навчання. Особливого значення набуває формування в нього здатності критично ставитися до результатів, робити узагальнювальні висновки й приймати самостійні рішення. А вчителю

важливо отримувати досить повну й об'єктивну інформацію про процеси розвитку особистості учня, усіляко сприяючи цьому [30, с.19].

Учителі початкових класів, які володіють інформаційно-комунікаційними технологіями, мають вибудовувати весь процес навчання так, щоб він забезпечував, поряд із засвоєнням предметного змісту, формування відповідних технологічних та інформаційних умінь і навичок, які застосовуються в різних життєвих ситуаціях: навчальних, виробничих, особистих. Одним із результатів процесу інформатизації навчальних закладів має бути можливість використовувати інформаційно-комунікаційні технології для роботи з інформацією як в освітньому процесі, так і для інших потреб.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології активно впроваджуються у освітній процес за рахунок своїх потужних можливостей, які стосуються представленням інформації та забезпеченням взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Застосування сучасних ІКТ у навчанні - одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Інформатизація істотно вплинула на процес придбання знань. Нові інформаційно-комунікаційні технології навчання дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння та глибину засвоєння величезних масивів знань. Інформаційні системи дають можливість обробки великої кількості інформації в режимі реального часу і доступ до неї майже з будь-якої точки за допомогою баз даних.

До основних напрямів використання ІКТ у початковій школі належать:

- проведення уроків із комп'ютерною підтримкою;
- використання електронних навчальних посібників, підручників;
- розв'язування інтерактивних кросвордів, ребусів, головоломок;
- здійснення тестового комп'ютерного контролю навчальних досягнень;
- використання комп'ютерних дидактичних ігор та Інтернет-ресурсів.

Основними сучасними підходами до використання ІКТ в початковій школі є: компетентнісний, інтерактивний, проєктний, гейміфікація навчання, інклюзивний.

Використання ІКТ в освітньому процесі Нової української початкової школи сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів, основ інформаційної культури, надбанню умінь життєво необхідних компетентностей, розвиває критичне мислення, емоційний інтелект, творчу активність, ініціативність, самостійність.

1.4. Аналіз сучасного стану проблеми в практиці початкової школи

З метою визначення стану проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розвитку мовлення у практиці шкільного навчання (на уроках української мови), було проведено педагогічний експеримент, який передбачав аналіз Державного стандарту початкової освіти (2018), підручників з мовно-літературної галузі для 3 класу, аналіз педагогічного досвіду вчителів початкових класів, діагностику рівня розвитку мовлення в молодших школярів.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в Нетішинській гімназії «Ерудит». В експерименті взяли участь учні третіх класів – 3-А та 3-Б (загальна кількість – 53 особи), а також вчителі початкових класів гімназії.

Статус експериментального класу отримав 3-А клас (кількість дітей – 25), статус контрольного класу – 3-Б клас (кількість дітей – 28) вище зазначеної школи.

Завданнями діагностики мовлення у молодших школярів було:

- визначення рівня володіння усним і писемним мовленням;
- оцінка сформованості лексико-граматичних навичок;
- дослідження звукової культури мовлення (чіткість вимови, дикція);
- аналіз комунікативних умінь (здатність будувати зв'язні висловлювання);
- виявлення можливих мовленнєвих порушень (дислексія, дисграфія тощо).

Нами було проведено педагогічний експеримент, який передбачав три етапи:

1 етап – *констатувальний* (було проведено первинну діагностику рівня розвитку мовлення молодших школярів в експериментальному і контрольному класах).

2 етап – *формувальний* (з учнями експериментального класу проводилися уроки, творчі ігри, завдання з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, спрямовані на розвиток мовлення; з 54 контрольним класом проводилися навчальні заняття, передбачені навчальним планом, на основі застосування звичайних, типових вправ і завдань).

3 етап – *контрольний* (було здійснено повторну діагностику рівня розвитку мовлення молодших школярів експериментального і контрольного класів).

Розглянемо процедуру проведення та результати **констатувального етапу дослідження**.

У Державному стандарті початкової освіти акцентується увага на оволодінні молодшими школярами інформаційно-комунікаційними компетентностями, основами цифрової грамотності, інформаційною культурою.

Проаналізувавши підручники з мовно-літературної галузі для 3 класу, ми з'ясували, що в майже в усіх підручниках відсутні творчі завдання для розвитку мовлення школярів, побудовані на основі інформаційно-комп'ютерних технологій.

У підручниках М. Вашуленка, Н. Васильківської, С. Дубовик (1 та 2 частина) присутні завдання, які потребують використання комп'ютера. Але всі ці завдання сходяться до елементарного перегляду відеофільмів, роботи з ілюстраціями та аудіозаписами.

Таким чином, можна дійти висновку, що більшість підручників мовно-літературної галузі в повній мірі не відповідають вимогам типових програм. Тому для вчителя початкових класів необхідним постає завдання розробки

комплексу вправ для розвитку мовлення молодших школярів з використанням комп'ютерних технологій на уроках мовлення (української мови) в початковій школі.

Одним із важливим завдань Нової української початкової освіти є формування цифрової компетенції засобами інформаційно-комп'ютерних технологій, яка сприяє розвитку особистості учня, спрямовує його до самопізнання, самовдосконалення та розвитку творчих здібностей.

Вивчення та аналіз багаторічного досвіду роботи учителів початкових класів у галузі початкової освіти дає підстави стверджувати, що розв'язання проблеми формування творчих здібностей засобами інформаційно-комп'ютерних технологій пов'язане з оновленням змісту освіти. Практика доводить, що використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках в початковій школі розв'язує проблему розвитку творчих здібностей школярів, та сприяє підвищенню мотивації до освітньої діяльності [56, с. 201].

Як зазначають учителі початкових класів, що мають багаторічний педагогічний досвід, ідея використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі відкриває доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, надає абсолютно нові можливості для розвитку мовлення дітей, дозволяє реалізовувати принципово нові форми та методи навчання. Інформаційно-комп'ютерні технології здійснюють вплив на емоційну сферу школяра, сприяючи підвищенню творчої та пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі.

Уроки з використанням ІКТ є одним з найбільш важливих результатів інноваційної роботи в початковій школі. ІКТ істотно допомагають в роботі. Це і підбір додаткового текстового та ілюстративного матеріалу, створення різнорівневих карток з індивідуальними завданнями та додатковими творчими текстами, створення бази моніторингу, систематизація та збереження методичних напрацювань, оформлення стендів. Все це дозволяє

при мінімальних витратах часу отримати більш високий позитивний результат у навчанні дітей, зокрема:

- застосування ІКТ на уроках підсилює мотивацію навчання, активізує пізнавальну та творчу діяльність учнів;
- використання ІКТ дозволяє проводити уроки на високому методичному рівні;
- комп'ютерні технології забезпечують високу якість наочності;
- забезпечується високий ступінь диференціації навчання;
- розширюється можливість до виявлення та розвитку мовлення та творчої діяльності учнів;
- забезпечується доступ до різних довідкових систем та інформаційних ресурсів.

Найголовніше у діяльності вчителя початкових класів – це усвідомлення того, що до школи приходить нове покоління дітей, які живуть у динамічно-інформаційному та емоційно напруженому життєвому і освітньому середовищі. Інформаційно-комп'ютерні технології стають універсальним та багатофункціональним засобом навчання для розвитку творчих здібностей школярів. Їх використання привчає дитину до орієнтування в інформаційному середовищі, сприяє розвитку мовленнєвих навичок. ІКТ – це не мета, а засіб навчання. Комп'ютеризація повинна стосуватися лише тієї частини освітнього процесу, де вона насправді є доцільною.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі – це не просто виклики сьогодення, а й необхідність та пошук нового унікального уроку. Тому, важливою задачею вчителя є розвинути творчість, креативність, винахідливість, зберегти пізнавальну активність учнів та створити позитивні освітні умови для гармонійного входження дитини в освітній процес.

Отже, застосування ІКТ на уроках в початкових класах дає максимальний ефект для розвитку мовлення молодших школярів.

Їх використання забезпечує значний вплив на формування мовленнєвих навичок школярів, здійснює вплив на емоційну сферу учнів, сприяє самореалізації, підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу, творчої та пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі. Комп'ютерні технології забезпечують активізацію діяльності вчителя та сприяють здійсненню диференціації і індивідуалізації навчання, посилюють міжпредметні зв'язки. Все це дає можливість покращити якість навчання.

У ході діагностики ми звертали увагу на рівень сформованості таких основних компонентів мовлення молодших школярів, як:

- фонетико-фонематичний розвиток – правильність вимови звуків, їх розрізнення на слух;
- лексичний запас – обсяг і точність вживання слів, синонімів, антонімів;
- граматична правильність – вживання частин мови, правильність побудови речень;
- зв'язне мовлення – уміння будувати зв'язні розповіді, логічність і послідовність викладу;
- писемне мовлення – грамотність написання слів і речень, розуміння текстів.

Для діагностичного обстеження було залучено учнів третіх класів у загальній кількості 53 особи. Діагностична робота проводилася за допомогою таких методів та методик:

- спостереження за мовленням учнів – аналіз висловлювань під час уроків;
- аналіз дитячого мовлення за малюнками – складання розповіді за ілюстрацією, розвиток мовлення за серією картинок – перевірка вміння будувати логічний текст;
- діагностика фонематичного слуху – повторення та впізнавання звуків;
- методика «Закінчи речення» – визначення рівня зв'язності мовлення.

До рівнів мовленнєвого розвитку молодших школярів ми відносимо:

- *високий рівень* (учень має великий словниковий запас, правильно будує речення, вміє логічно і послідовно висловлювати думки, грамотно пише);

- *середній рівень* (мовлення учня зрозуміле, але з незначними граматичними помилками, є труднощі з побудовою складних речень);

- *низький рівень* (недостатній словниковий запас, труднощі в побудові зв'язного мовлення, часто зустрічаються граматичні помилки, проблеми з вимовою).

Пропонуємо опис даних методик та результати діагностування за цими методиками.

Методика спостереження за мовленням

З метою визначення рівня сформованості мовлення, активного словника, граматичних навичок учнів, ми спостерігали та аналізували природне мовлення учнів у різних ситуаціях. Критеріями оцінювання були зв'язність мовлення, правильність побудови речень, використання лексики (табл. 1.4.1.)

Таблиця 1.4.1.

Рівні розвитку мовлення молодших школярів за методикою спостереження за мовленням

Параметр	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Зв'язність мовлення	Логічне, послідовне	Частково порушене	Фрагментарне, нелогічне
Використання лексики	Різноманітна, точна	Обмежена, з помилками	Бідний словниковий запас
Граматичні конструкції	Правильні, різноманітні	Іноді з помилками	Часті помилки

Як засвідчив аналіз результатів спостереження за мовленням молодших школярів, 40% реципієнтів вибудовують власні висловлювання логічно, послідовно, використовуючи правильні граматичні та лексичні конструкції.

45% учнів допускали граматичні та лексичні помилки при висловлюванні. Зв'язність мовлення була частково порушена.

15% школярів знаходяться на низькому рівні розвитку мовлення, що проявлялося в допусканні чистих помилок, бідному словниковому запасі, фрагментарному та нелогічному мовленні (рис. 1.4.1.).

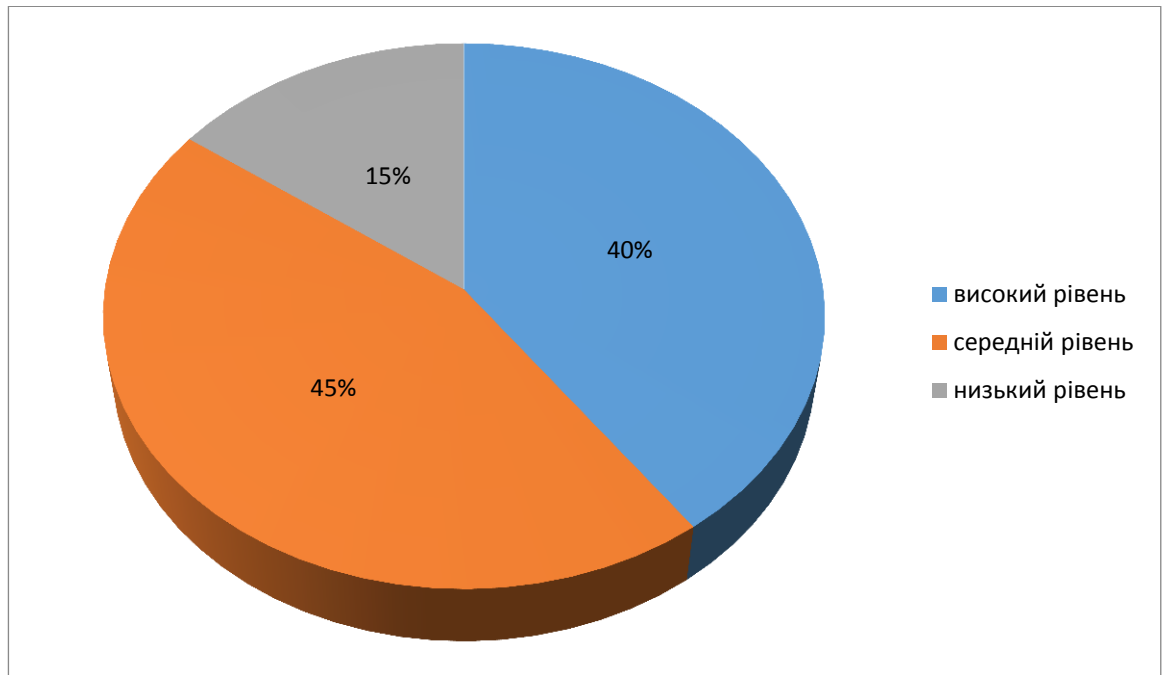

Рис. 1.4.1. Діагностика рівня розвитку мовлення молодших школярів за методикою спостереження за мовленням молодших школярів

Методика «Опис малюнка»

Ми пропонували учням малюнок, за яким вони мали скласти розповідь. Мета методики – оцінка зв'язності мовлення, логічності викладу думок, граматичної правильності. При визначенні рівнів розвитку мовлення учнів ми звертали увагу на:

- послідовність розповіді
- використання емоційної лексики
- синтаксичну правильність

Результати оцінки розповідей молодших школярів подаємо графічно (рис. 1.4.2)

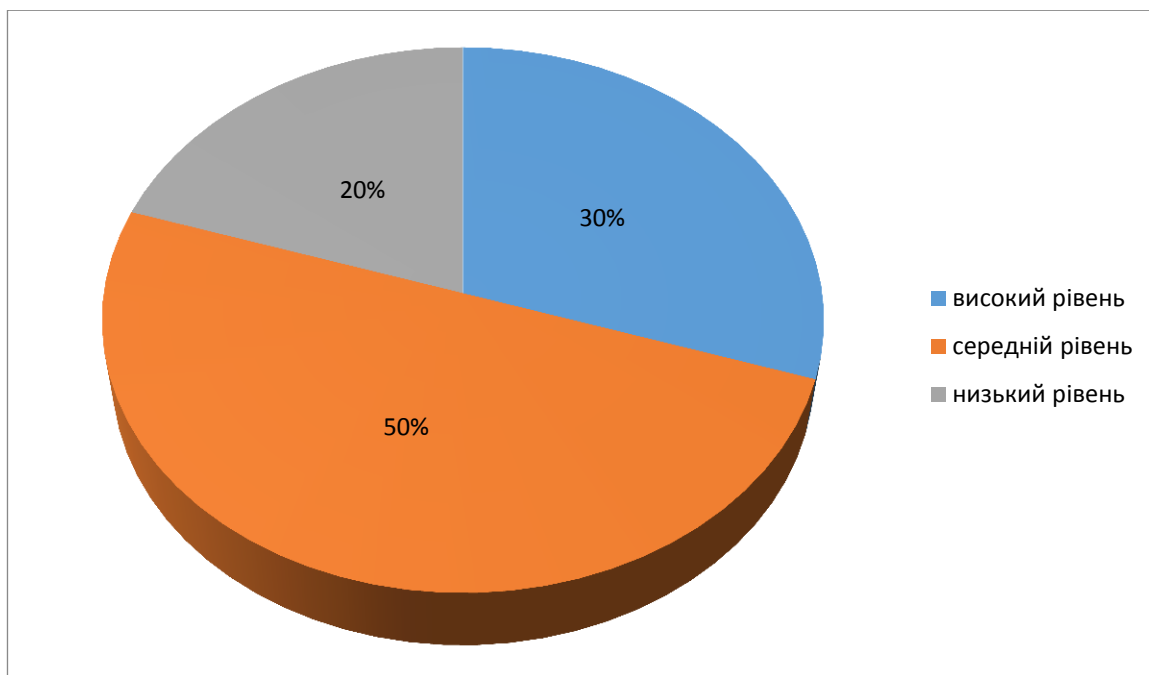

Рис. 1.4.2. Діагностика рівня розвитку мовлення молодших школярів за методикою «Опис малюнка»

Методика «Закінчи речення»

З метою дослідження когнітивних процесів, лексичного запасу та синтаксичних конструкцій, ми пропонували школярам початок речення, яке вони мали логічно завершити. Наприклад, одним із речень було: «На вулиці гарна погода, тому я...»

Аналіз результатів даного діагностування засвідчив, що 35% учнів знаходяться на високому рівні розвитку мовлення, відповідь давали розгорнуту, логічну та чітку. На середньому рівні розвитку мовлення знаходилися 45 % школярів, які давали частково розгорнуті відповіді. 20% учнів давали короткі або нелогічні відповіді, що свідчить про їхній низький рівень розвитку мовлення.

Результати дослідження подаємо у діаграмі (рис. 1.4.3.):

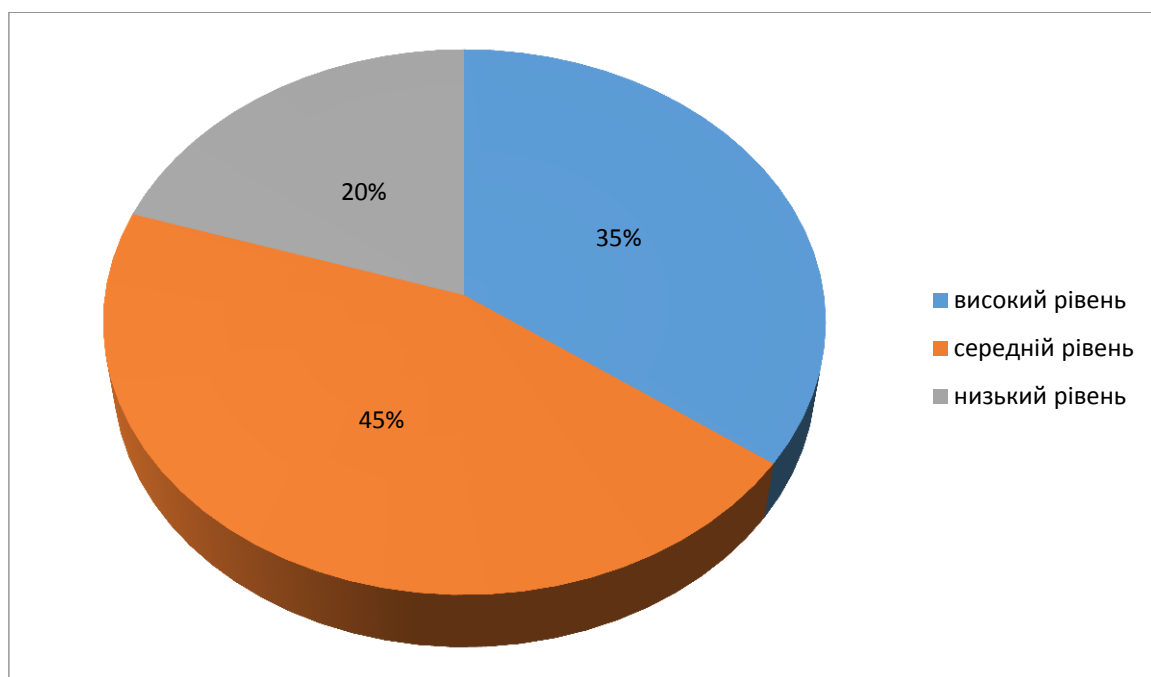

Рис. 1.4.3. Діагностика рівня розвитку мовлення молодших школярів за методикою «Закінчи речення»

Методика дослідження фонематичного слуху

Щоб оцінити правильність вимови та здатність школярів чути різницю між схожими звуками ми перевіряли вміння дітей розрізняти звуки у словах. Наприклад, запропонували учням виконати таке завдання: «Визначте, чи однакові звуки у словах «кіт» і «кит».

Результати діагностики подано у таблиці 1.4.2.

Таблиця 1.4.2.

Діагностика рівня розвитку мовлення молодших школярів за методикою фонематичного слуху

Рівень фонематичного слуху	% учнів
Високий	40%
Середній	50%
Низький	10%

Застосувавши методику обчислення середнього арифметичного обчислення, ми дійшли висновку, що школярі контрольних та

експериментальних груп знаходяться на такому рівні розвитку мовлення (таблиця 1.4.3.):

Таблиця 1.4.3.
Рівень початкового визначення рівнів розвитку мовлення молодших школярів

Рівень розвитку мовлення	% учнів
Високий	36,25
Середній	47,5
Низький	16,25

Як можна помітити, діагностика мовленнєвого розвитку молодших школярів є важливим етапом у виявленні їхніх мовленнєвих компетенцій та труднощів. Використання різних методик дозволяє комплексно оцінити стан мовлення та розробити ефективні методи корекції та розвитку мовленнєвих навичок. Найкращі результати досягаються при поєднанні спостереження, тестових завдань і практичних мовленнєвих вправ.

Застосування цих підходів забезпечує точність оцінювання, дозволяє об'єктивно відстежувати розвиток мовлення у молодших школярів та своєчасно коригувати навчальний процес.

Як свідчить попереднє діагностування рівня розвитку мовлення молодших школярів, переважна більшість реципієнтів (47,5%) знаходиться на середньому рівні розвитку мовлення. Досить незначним є високий рівень розвитку мовлення – 36,25%. Тому існує необхідність у розробці методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що і буде представлено у другому розділі нашого дослідження.

Висновки до першого розділу

1. У першому підрозділі здійснено аналіз поняття «мовлення» як психолого-педагогічного феномену. Зазначене поняття ми трактуємо як «процес використання мови для передачі інформації, вираження думок, почуттів та спілкування між людьми, а також важливий психолого-педагогічний інструмент, який відіграє ключову роль у навчанні, самовираженні та соціалізації людини». Також нами визначено такі форми мовлення: зовнішнє мовлення – безпосередньо спрямоване на спілкування з іншими; усне мовлення – розмовне мовлення, яке супроводжується інтонацією, мімікою, жестами; писемне мовлення – передача інформації за допомогою письма; внутрішнє мовлення – внутрішній процес мислення за допомогою слів, без їхнього озвучення; діалогічне мовлення – спілкування між двома або більше співрозмовниками; монологічне мовлення – розгорнутий вислів однієї людини (лекція, доповідь, виступ).

Критеріями сформованості мовлення учнів початкових класів обрано:

- змістовність, показниками якої є логічність, повнота та відповідність висловлювань тим чи іншим ситуаціям спілкування;
- граматична правильність, з показниками відповідності мовленнєвих конструкцій граматичним нормам;
- фонетична чіткість, яка передбачає такі показники, як правильна вимова звуків та дотримання орфоепічних норм;
- лексичне багатство, показниками якого є вміння використовувати різноманітний словниковий запас;
- послідовність та зв'язність, показником чого є логічність побудови висловлювань;
- виразність, яка передбачає такі показники як емоційне забарвлення, інтонація, жестикуляція.

До рівнів сформованості віднесено:

- низький рівень (обмежений словниковий запас, порушення вимови, труднощі в побудові зв'язних висловлювань);

- середній рівень (розуміння мовних конструкцій, використання простих речень, але наявність граматичних і фонетичних помилок);
- високий рівень (грамотне, виразне, логічне та стилістично правильне мовлення, адаптоване до ситуації спілкування).

2. У другому підрозділі з'ясовано сутність та види інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Інформаційно-комунікаційні технології ми визначаємо як сукупність методів, технологій і технічних засобів, що використовуються для збирання, зберігання, обробки, передачі та представлення інформації. Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес початкової школи є однією з важливих проблем Нової української школи. Застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у традиційному освітньому середовищі початкової школи дозволяє диференціювати процес навчання молодших школярів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, дає можливість творчо працювати вчителю та учню, розширити спектр способів представлення та запам'ятовування навчальної інформації, дозволяє здійснювати гнучке управління освітнім процесом. З-поміж численних видів інформаційно-комунікаційних технологій виділимо наступні: мультимедійні технології; веб-технології; хмарні технології; електронні освітні ресурси (ЕОР); системи управління навчанням; віртуальна та доповнена реальність (VR/AR); мобільні технології; штучний інтелект (AI) та адаптивне навчання; гейміфікація в освіті; робототехніка та STEM-освіта.

3. У третьому підрозділі окреслено сучасні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи. До основних напрямів використання ІКТ у початковій школі належать:

- проведення уроків із комп'ютерною підтримкою;
- використання електронних навчальних посібників, підручників;
- розв'язування інтерактивних кросвордів, ребусів, головоломок;

– здійснення тестового комп'ютерного контролю навчальних досягнень;

– використання комп'ютерних дидактичних ігор та Інтернет-ресурсів.

Основними сучасними підходами до використання ІКТ в початковій школі є: компетентнісний, інтерактивний, проєктний, гейміфікація навчання, інклюзивний.

4. У четвертому підрозділі проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми в практиці початкової школи. Щоб з'ясувати стан проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розвитку мовлення у практиці шкільного навчання (на уроках української мови), було проведено педагогічний експеримент, який передбачав аналіз Державного стандарту початкової освіти (2018), підручників з мовно-літературної галузі для 3 класу, аналіз педагогічного досвіду вчителів початкових класів, діагностику рівня розвитку мовлення в молодших школярів. Дослідно-експериментальна робота проводилася в Нетішинській гімназії «Ерудит». В експерименті взяли участь учні третіх класів – 3-А та 3-Б (загальна кількість – 53 особи), а також вчителі початкових класів гімназії.

Нами було проведено педагогічний експеримент, який передбачав три етапи:

1 етап – *констатувальний* (було проведено первинну діагностику рівня розвитку мовлення молодших школярів в експериментальному і контрольному класах).

2 етап – *формувальний* (з учнями експериментального класу проводилися уроки, творчі ігри, завдання з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, спрямовані на розвиток мовлення; з контрольним класом проводилися навчальні заняття, передбачені навчальним планом, на основі застосування звичайних, типових вправ і завдань).

3 етап – *контрольний* (було здійснено повторну діагностику рівня розвитку мовлення молодших школярів експериментального і контрольного класів).

У ході діагностики ми звертали увагу на рівень сформованості таких основних компонентів мовлення молодших школярів, як:

- фонетико-фонематичний розвиток – правильність вимови звуків, їх розрізнення на слух;
- лексичний запас – обсяг і точність вживання слів, синонімів, антонімів;
- граматична правильність – вживання частин мови, правильність побудови речень;
- зв'язне мовлення – уміння будувати зв'язні розповіді, логічність і послідовність викладу;
- писемне мовлення – грамотність написання слів і речень, розуміння текстів.

Для діагностичного обстеження було залучено учнів третіх класів у загальній кількості 53 особи. Діагностична робота проводилася за допомогою таких методів та методик: спостереження за мовленням учнів (аналіз висловлювань під час уроків); аналіз дитячого мовлення за малюнками (складання розповіді за ілюстрацією, розвиток мовлення за серією картинок – перевірка вміння будувати логічний текст); діагностика фонематичного слуху (повторення та впізнавання звуків); методика «Закінчи речення» (визначення рівня зв'язності мовлення).

Як свідчить попереднє діагностування рівня розвитку мовлення молодших школярів, переважна більшість реципієнтів (47,5%) знаходиться на середньому рівні розвитку мовлення. Досить незначним є високий рівень розвитку мовлення – 36,25%. Тому існує необхідність у розробленні методики формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що і буде представлено у другому розділі нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Відбір інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку мовлення молодших школярів на уроках української мови

Розвиток мовлення молодших школярів у сучасних умовах є одним із пріоритетних напрямів початкової освіти. Сучасне освітнє середовище активно інтегрує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які виступають не лише технічним інструментом, а й потужним педагогічним засобом формування мовленнєвої компетентності. На думку вітчизняних та зарубіжних учених (Н. Морзе, Л. Пироженко, О. Спірін, Дж. Хейлс), використання ІКТ сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню критичного мислення, розвитку навичок комунікації та підвищенню рівня мотивації до навчання [34, с. 12].

Обираючи інформаційно-комунікаційні технології для використання на уроках української мови в початкових класах, ми керувалися такими ключовими критеріями:

- 1) відповідність віковим особливостям учнів молодшого шкільного віку: оскільки діти цього періоду мають наочно-образне мислення, тому найбільш ефективними є мультимедійні засоби, що поєднують візуальні, аудіальні й інтерактивні елементи;
- 2) дидактична цінність: ІКТ повинні забезпечувати розвиток мовленнєвих умінь: слухання, говоріння, читання та письма;
- 3) інтерактивність: технології мають забезпечувати зворотний зв'язок, створювати умови для діалогу, активної участі школярів у процесі навчання;
- 4) можливість індивідуалізації та диференціації: використання ІКТ дозволяє враховувати різний рівень підготовки учнів, їхні інтереси й темп роботи.

З огляду на запропоновані нами критерії добору інформаційно-комунікаційних технологій, доцільними для розвитку мовлення молодших школярів у навчальному процесі, на нашу думку, є такі групи ІКТ-засобів:

- мультимедійні презентації (PowerPoint, Google Slides). Вони дозволяють візуалізувати мовні явища, подавати матеріал у вигляді схем, ілюстрацій, відео. Наприклад, вправи на побудову речень, добір синонімів чи складання тексту за ілюстраціями;
- онлайн-платформи для створення інтерактивних вправ (LearningApps, Classtime, Wordwall). Ці сервіси забезпечують можливість тренування словникового запасу, граматичних навичок, уміння будувати висловлювання. Наприклад, складання речень із розкиданих слів, підбір рими, добір прикметників до іменників;
- Інтерактивні дошки та візуалізаційні інструменти (Padlet, Jamboard, Miro). Вони сприяють колективному створенню текстів, обговоренню, плануванню, що стимулює розвиток комунікативних умінь;
- аудіо- та відеоматеріали (YouTube, інтерактивні підручники, аудіоказки). Сприйняття й відтворення прослуханих або переглянутих матеріалів розвиває фонематичний слух, інтонаційну виразність, уміння переказувати;
- онлайн-тести та тренажери (Kahoot!, Quizizz, Testportal). Вони допомагають у закріпленні лексико-граматичного матеріалу, розвивають навички швидкого мовленнєвого реагування;
- комп'ютерні й мобільні навчальні ігри. Гейміфікація навчання є потужним мотиваційним чинником, який стимулює учнів до активної роботи з мовним матеріалом у цікавій формі [28, с. 57].

Розглянемо детальніше кожен із груп ІКТ-засобів.

Мультимедійні презентації є одним із найпоширеніших і найбільш доступних інструментів для організації сучасного уроку. Їхня педагогічна цінність полягає у можливості поєднувати текстову, графічну, звукову й

відеоінформацію, що особливо важливо для молодших школярів, які краще сприймають навчальний матеріал у наочно-образній формі.

Використання презентацій у розвитку мовлення має низку переваг, зокрема:

- Візуалізація мовних явищ. Складні граматичні або орфографічні правила можна подати у вигляді яскравих схем, таблиць, інфографіки, що спрощує їх запам'ятовування. Наприклад, правило написання слів з апострофом можна ілюструвати малюнками та кольоровими позначками.
- Поступове розкриття матеріалу. Завдяки анімації вчитель може подавати інформацію крок за кроком: спочатку приклад, далі пояснення, потім завдання. Такий підхід допомагає формувати логічне мислення та послідовність мовлення.
- Можливість включення аудіо- та відеофрагментів. Презентації дозволяють інтегрувати уривки дитячих віршів, пісень, казок, навчальних відео, які стимулюють розвиток фонематичного слуху, дикції, інтонаційної виразності.
- Інтерактивність. Використовуючи гіперпосилання або елементи квесту, можна створювати презентації у вигляді інтерактивної гри. Наприклад: «Відгадай слово за малюнком», «Добери синонім до слова», «Склади речення, обираючи потрібні слова».
- Формування навичок усного мовлення. Демонстрація слайдів з ілюстраціями чи сюжетними малюнками може бути використана для організації усних переказів, описів, складання діалогів або створення невеликих усних розповідей. Це розвиває мовленнєву активність, збагачує словниковий запас.
- Розвиток писемного мовлення. Завдання у презентаціях можна формулювати так, щоб учні письмово відповідали на запитання, склали речення або невеликі тексти. Наприклад, слайд із малюнком і завданням: «Склади 3–4 речення за картинкою» [26, с. 37].

У практиці початкової школи мультимедійні презентації найчастіше застосовуються на уроках української мови та читання під час: пояснення нового матеріалу (наприклад, будова слова, частини мови, типи речень); організації закріплення знань через вправи на слайдах; проведення мовних ігор та змагань («мовний марафон», «орфографічна вікторина»); стимулювання творчих завдань (складання власної казки чи вірша за малюнками з презентації).

Мультимедійні презентації виступають універсальним засобом, що поєднує наочність, інтерактивність та емоційність навчання. Їх використання підвищує мотивацію учнів, сприяє розвитку як усного, так і писемного мовлення, а також формує вміння працювати з інформацією в різних її формах [25, с. 24].

Сучасна початкова школа активно впроваджує *онлайн-ресурси*, що дозволяють створювати інтерактивні вправи та завдання, спрямовані на розвиток мовлення. Їхня педагогічна цінність полягає в тому, що вони поєднують навчання з грою, забезпечують високий рівень мотивації учнів і водночас сприяють індивідуалізації навчального процесу.

LearningApps є універсальною платформою, яка надає можливість створювати вправи різного типу: добір слів до визначень, складання пазлів, інтерактивні тести, кросворди, вправи на упорядкування. У контексті розвитку мовлення особливу цінність мають завдання на побудову речень, пошук синонімів чи антонімів, добір рим до слів, упорядкування частин тексту. Робота з такими вправами розвиває лексичний запас, навички граматично правильного мовлення та вміння працювати з текстовою інформацією.

Classtime орієнтований передусім на організацію групової роботи й колективного обговорення. Ця платформа дозволяє створювати інтерактивні завдання у форматі тестів, відкритих запитань чи практичних вправ, результати яких учні виконують онлайн у режимі реального часу. Особливістю Classtime є можливість миттєвого зворотного зв'язку: учитель

одразу бачить рівень засвоєння матеріалу, а учні мають змогу оцінювати власні результати. Це сприяє розвитку рефлексії, формуванню відповідальності за власне навчання, а також підвищує інтерес до уроку через елементи командної взаємодії. Для розвитку мовлення можна використовувати вправи на побудову діалогу, складання невеликих текстів, аналіз мовних явищ чи відгадування загадок у колективному форматі.

Wordwall є ще одним інструментом, який дозволяє перетворювати навчальний матеріал на цікаві інтерактивні ігри. Його характерною особливістю є різноманіття готових шаблонів: «Правда чи неправда», «Знайди пару», «Випадкове колесо», «Анаграма», «Кросворд», «Вікторина» тощо. Такі завдання не лише активізують мовленнєву діяльність, але й допомагають закріпити новий матеріал у цікавій ігровій формі. Наприклад, можна створити вправу «Знайди правильне слово» для тренування орфографії або гру «Добери риму» для розвитку поетичного слуху [16, с. 24].

Усі три платформи мають спільні риси: вони дозволяють урізноманітнювати уроки, враховувати індивідуальні потреби дітей, створювати завдання різного рівня складності, а головне — формують у молодших школярів позитивне ставлення до навчання. Через активну взаємодію учнів з цифровим середовищем формується здатність швидко орієнтуватися в інформаційному потоці, розвивається мовленнєва гнучкість, уміння формулювати власні думки й працювати над їх удосконаленням.

Як засвідчує практика, онлайн-платформи LearningApps, Classtime і Wordwall виступають ефективними інструментами формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. Вони поєднують у собі навчальну й ігрову діяльність, забезпечують емоційно позитивну атмосферу на уроці та створюють умови для розвитку як усного, так і писемного мовлення дітей.

Інтерактивні дошки та сучасні онлайн-інструменти для колективної роботи стали важливим компонентом освітнього процесу, оскільки вони дозволяють поєднувати традиційні методи навчання з цифровими можливостями візуалізації та співпраці. Для розвитку мовлення молодших

школярів такі ресурси мають особливе значення, адже створюють умови для активного спілкування, взаємодії, колективного мислення й творчості.

Padlet – це універсальна онлайн-дошка, яка дозволяє учням та вчителям спільно створювати віртуальні стіни з текстами, малюнками, посиланнями, аудіо та відео. Використання Padlet на уроках української мови дає змогу організувати спільне складання текстів, добір епітетів, створення словникових банків, а також колективне написання творів-описів. Учні бачать внески своїх однокласників, що мотивує їх висловлюватися, удосконалювати формулювання та проявляти ініціативність.

Jamboard (Google) – інтерактивна дошка, яка ідеально підходить для групових вправ. За допомогою «стікерів» учні можуть записувати слова чи речення, добирати рими, формулювати питання до тексту, описувати зображення. Усі напрацювання відображаються в реальному часі, що створює ефект живої взаємодії та спонукає дітей до діалогу. Використання Jamboard сприяє розвитку комунікативної компетентності, адже кожен учень може долучитися до колективного завдання й бачити внесок інших.

Miro – багатофункціональний інструмент для організації групових проєктів, який дозволяє створювати карти знань, схеми та діаграми. У контексті мовленнєвого розвитку молодших школярів Miro може бути застосований для складання плану тексту, побудови асоціативних картинок до ключових слів, розробки сюжетних ланцюгів для переказу. Такі вправи допомагають дітям не лише структурувати власні думки, а й формувати вміння логічно вибудовувати висловлювання [7, с. 41].

Загалом інтерактивні дошки та інструменти візуалізації мають низку переваг: вони забезпечують колективну взаємодію та вчать учнів співпраці; підвищують інтерес до уроку за рахунок творчих та інтерактивних завдань; стимулюють розвиток усного мовлення через обговорення внесків однокласників; сприяють формуванню писемного мовлення завдяки створенню колективних текстів та вправ на побудову речень; розвивають здатність до самоаналізу й критичного ставлення до висловлювань.

Отже, Padlet, Jamboard і Miro є не лише технічними інструментами, а й потужними педагогічними засобами, що інтегрують навчальну й комунікативну діяльність. Їх використання допомагає зробити уроки української мови більш інтерактивними, спрямованими на розвиток співпраці, креативності та мовленнєвої активності учнів молодшого шкільного віку.

Аудіо- та відеоматеріали (YouTube, інтерактивні підручники, аудіоказки)

Аудіо- та відеоресурси є одним із найбільш ефективних засобів розвитку мовлення молодших школярів, оскільки поєднують у собі слухове й зорове сприйняття, створюють умови для багатоканального засвоєння інформації та стимулюють емоційне залучення дитини в навчальний процес. У педагогічній практиці початкової школи використання таких матеріалів має як дидактичний, так і виховний потенціал, адже через них учні не лише розвивають мовленнєві вміння, а й засвоюють культурні, моральні та соціальні цінності [2, с. 21].

YouTube є одним із найбільш доступних і популярних ресурсів, що пропонує різноманітний контент для дітей: навчальні мультфільми, відеоуроки, пісні, казки, інтерактивні вправи. Перегляд відео сприяє розвитку фонематичного слуху, інтонаційної виразності, розширенню словникового запасу. Крім того, такі матеріали можуть використовуватися як основа для переказу, обговорення чи творчого завдання – наприклад, складання власного завершення історії або створення діалогу між героями мультфільму.

Інтерактивні підручники – це сучасний освітній ресурс, який поєднує текст, зображення, аудіо- та відеофрагменти. Вони дозволяють учням не лише читати матеріал, а й слухати його озвучення, виконувати інтерактивні вправи, переходити за гіперпосиланнями. Завдяки цьому формується комплексне мовленнєве середовище: діти тренують навички читання, сприймання на слух, переказу та письмової фіксації власних думок. Особливу цінність інтерактивні підручники мають у роботі з дітьми, які

мають труднощі з читанням, адже вони забезпечують візуальну й слухову підтримку [2, с. 22].

Аудіоказки – важливий інструмент розвитку уяви, образного мислення та виразного мовлення. Слухання казок формує інтонаційну культуру, розвиває здатність утримувати в пам'яті сюжет, виокремлювати головну думку й відтворювати її у власному мовленні. Використання аудіоказок на уроках української мови та читання стимулює дітей до усного переказу, драматизації, складання власних оповідань чи творів. Додатково це створює умови для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до художнього слова.

Аудіо- та відеоматеріали в цілому виконують низку важливих функцій:

- дидактичну – забезпечують доступність і зрозумілість мовного матеріалу;
- мотиваційну – підвищують інтерес до навчання через яскраві образи й динаміку;
- комунікативну – спонукають до дискусії, висловлювання власної думки, побудови діалогу;
- творчу – стимулюють до створення нових текстів, історій, варіантів розвитку сюжету.

Використання YouTube, інтерактивних підручників та аудіоказок у навчальному процесі початкової школи сприяє комплексному розвитку мовлення учнів, формує в них уміння слухати й чути, правильно інтонувати, будувати логічні висловлювання та виражати власні думки. Ці ресурси створюють багатий мовленнєвий простір, який поєднує навчання з емоційно-естетичним впливом на дитину.

Онлайн-тести та тренажери посідають важливе місце у системі сучасних освітніх технологій, адже вони поєднують у собі функції перевірки знань, закріплення матеріалу й водночас розвитку мовленнєвих навичок. У молодшій школі такі інструменти виконують не лише контрольну, а й навчальну функцію, перетворюючи процес опрацювання мовного матеріалу на інтерактивну гру.

Kahoot! – це платформа для створення інтерактивних вікторин, яка має яскравий візуальний дизайн та динамічний формат. Учні відповідають на запитання у режимі реального часу, використовуючи смартфони чи планшети. Завдяки ігровим елементам (бали, рейтинг, обмеження часу) у дітей зростає мотивація, розвивається швидкість мовленнєвого реагування, вміння концентруватися й приймати рішення. На уроках української мови Kahoot! можна застосовувати для перевірки лексики, знання правил правопису, добору правильних форм слів, складання речень [33].

Quizizz має подібний формат, але дозволяє виконувати тести як у класі, так і вдома, у будь-який зручний час. Це дає можливість організувати індивідуальну роботу та самоперевірку. Крім того, Quizizz містить велику бібліотеку готових завдань, які можна адаптувати під потреби конкретного класу. Для розвитку мовлення корисними є завдання на встановлення логічної послідовності речень, добір синонімів, вставляння пропущених слів у текст. Такі вправи допомагають формувати граматичну правильність мовлення, розвивають здатність працювати з контекстом.

Testportal дозволяє створювати більш розгорнуті тестові завдання різних типів: від вибору правильної відповіді до відкритих запитань. Його особливістю є можливість організації тематичного чи підсумкового оцінювання, а також аналітичний інструментарій для вчителя. Для уроків української мови можна створювати завдання на побудову речень, формування діалогів, опис малюнків чи короткі творчі відповіді, що стимулює розвиток як писемного, так і усного мовлення.

Загалом онлайн-тести та тренажери мають кілька важливих педагогічних переваг: підвищують інтерес учнів завдяки ігровій формі подачі матеріалу; дозволяють швидко перевірити рівень засвоєння знань і водночас надати миттєвий зворотний зв'язок; стимулюють розвиток мовленнєвих умінь у процесі виконання завдань; формують навички самоконтролю та самостійного навчання; сприяють розвитку комунікативних якостей, коли діти працюють у групі чи змагаються між собою [38].

Використання Kahoot!, Quizizz та Testportal на уроках української мови дозволяє не лише ефективно контролювати рівень мовленнєвого розвитку молодших школярів, але й формувати в них інтерес до навчання, стимулювати активність, розвивати навички швидкого мовленнєвого реагування та вміння логічно висловлювати свої думки.

Комп'ютерні та мобільні навчальні ігри є одними з найбільш привабливих для молодших школярів ІКТ-засобів, адже поєднують у собі навчальний і розважальний аспекти. Завдяки елементам гри діти не лише краще сприймають навчальний матеріал, а й активно залучаються до мовленнєвої діяльності, розвивають навички комунікації та критичного мислення.

Головною перевагою навчальних ігор є гейміфікація процесу навчання. Вона дозволяє перетворити завдання з розвитку мовлення на цікаву пригоду, де учень є активним учасником. Наприклад, виконуючи завдання на добір правильного слова чи складання речень, дитина може рухатися по «мовному лабіринту», відкривати нові рівні або отримувати бонуси за правильні відповіді. Такий підхід стимулює внутрішню мотивацію до навчання й знімає психологічний бар'єр перед складними завданнями [50, с. 59].

Комп'ютерні ігри для розвитку мовлення часто містять завдання на читання текстів, пошук інформації, відгадування загадок, добір слів за тематичними групами, складання невеликих історій. Завдяки цьому формуються як лексичні, так і граматичні навички. Крім того, багато ігор мають сюжетну лінію, що дозволяє розвивати уяву, зв'язне мовлення та здатність логічно вибудовувати оповідання.

Мобільні додатки для вивчення мови (наприклад, Lingokids, Fun English, Duolingo Kids) пропонують інтерактивні вправи, які допомагають дітям засвоювати нові слова, формувати граматичні структури, удосконалювати вимову. Їхньою особливістю є доступність і можливість повторення вправ у будь-який зручний час, що робить навчання безперервним і гнучким.

Навчальні ігри також мають значний соціалізувальний ефект, оскільки вони часто передбачають колективну чи парну роботу. У процесі виконання завдань діти взаємодіють між собою, обговорюють варіанти відповідей, навчаються домовлятися та аргументувати свою думку. Це сприяє розвитку комунікативних компетентностей і навичок командної роботи.

Серед основних переваг використання навчальних ігор у початковій школі можна виокремити: формування позитивної мотивації до навчання через ігровий формат; розвиток уваги, пам'яті, мислення та мовлення; удосконалення лексичних і граматичних умінь; стимулювання творчості та уяви; розвиток умінь працювати як індивідуально, так і в команді.

Комп'ютерні й мобільні навчальні ігри є ефективним інструментом розвитку мовлення молодших школярів. Вони не лише урізноманітнюють освітній процес, а й формують у дітей стійкий інтерес до мови, сприяють розвитку креативності, комунікативних навичок і готовності до активного пізнання навколишнього світу.

Подаємо узагальнено всі групи ІКТ-засобів та їхні можливості у розвитку мовлення молодших школярів у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1.

ІКТ-засоби та їхні можливості у розвитку мовлення молодших школярів

Група ІКТ-засобів	Приклади	Можливості для розвитку мовлення
Мультимедійні презентації	PowerPoint, Google Slides	Візуалізація мовних явищ; поступове розкриття матеріалу; інтеграція аудіо- та відео; інтерактивні завдання (складання речень, добір синонімів, опис ілюстрацій); розвиток усного та писемного мовлення.
Онлайн-платформи для інтерактивних вправ	LearningApps, Classtime, Wordwall	Створення ігор та вправ для закріплення лексики, граматики; колективне складання текстів і діалогів; миттєвий зворотний зв'язок; розвиток логічного мислення та словникового запасу.
Інтерактивні дошки та візуалізаційні інструменти	Padlet, Jamboard, Miro	Колективне створення текстів; добір епітетів і рим; побудова сюжетних ланцюгів; розробка планів текстів; формування комунікативних навичок і вміння працювати в групі.
Аудіо- та відеоматеріали	YouTube, інтерактивні	Розвиток фонематичного слуху, інтонаційної виразності; збагачення словникового запасу;

Група ІКТ-засобів	Приклади	Можливості для розвитку мовлення
	підручники, аудіоказки	вправи на переказ, драматизацію, створення власних історій; емоційно-ціннісний вплив.
Онлайн-тести та тренажери	Kahoot!, Quizizz, Testportal	Ігрові вікторини й тести; розвиток швидкого мовленнєвого реагування; закріплення правил правопису; побудова речень і діалогів; формування навичок самоконтролю.
Комп'ютерні й мобільні навчальні ігри	Lingokids, Fun English, Duolingo Kids, мовні тренажери	Гейміфікація навчання; завдання на читання, складання історій, добір слів; розвиток уяви, логічного мовлення; колективна та парна робота; стимулювання творчості й комунікативних навичок.

Таким чином, відбір ІКТ для уроків української мови у початковій школі має відбуватися з урахуванням вікових особливостей дітей, педагогічної доцільності та конкретних завдань розвитку мовлення. Правильне поєднання мультимедійних, інтерактивних та ігрових технологій створює умови для ефективного формування комунікативної компетентності молодших школярів. Використання зазначених ІКТ дозволить реалізувати інтегрований підхід до розвитку мовлення, оскільки вони активізують одразу кілька видів мовленнєвої діяльності, підвищують мотивацію, сприяють розвитку креативності та вміння працювати як індивідуально, так і в групі.

2.2. Методика формування мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Формування мовлення молодших школярів в умовах сучасної початкової школи потребує використання новітніх методичних підходів, що поєднують традиційні засоби навчання з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Застосування ІКТ дозволяє створити інтерактивне освітнє середовище, в якому активізується пізнавальна діяльність учнів, стимулюється мовленнєва активність, формуються навички усного та писемного мовлення.

Методика формування мовлення засобами ІКТ базується на таких принципах: наочність і візуалізація навчального матеріалу, інтерактивність, доступність, диференціація та індивідуалізація завдань, емоційна залученість учнів, створення умов для співпраці та розвитку критичного мислення. Реалізація цих принципів уможливорює формування мовленнєвих компетентностей у молодших школярів не лише під час уроків української мови, але й у процесі міжпредметної інтеграції.

У межах формувального експерименту нами було розроблено та апробовано систему занять з української мови, побудованих із використанням мультимедійних презентацій, онлайн-платформ, інтерактивних дошок, аудіо- та відеоматеріалів. Основна увага приділялася розвитку таких складових мовленнєвої діяльності: словниковий запас, граматично правильне мовлення, зв'язність висловлювань, виразність та емоційність.

Спираючись на дослідження таких науковців, як Н. Бундій, В. Моляко, Л. Овсянецька, І. Онищенко, Т. Равлюк, А. Савицька, а також враховуючи результати констатувального етапу експерименту, нами було створено спеціальну навчальну програму, спрямовану на розвиток мовлення учнів початкової школи із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Структура і зміст програми подані у таблиці (таблиця 2.2.1.).

Таблиця 2.2.1.

Експериментальна методика розвитку мовлення молодших школярів засобами інформаційно-комунікативних технологій

Назва етапу	Завдання етапу	Засоби ІКТ технологій
Підготовчий	<ul style="list-style-type: none"> – формувати потребу в нових знаннях і способах діяльності; – формування інтересу до вивчення навчального матеріалу; – формувати в учнів готовність до активного засвоєння навчального матеріалу з використанням комп'ютерних технологій; – спрямувати учнів на 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактичні ігри: <ul style="list-style-type: none"> – «Якого кольору літери та слова» – «Сортувальник» 2. Творчі вправи: <ul style="list-style-type: none"> – «Хвилі слів» – «Деформоване прислів'я» 3. Кросворди <ul style="list-style-type: none"> – «Чарівна казка. Знайди ключове слово» – «Знавці прислів'їв»

	співробітництво у процесі роботи з комп'ютером.	
Основний	<ul style="list-style-type: none"> – стимулювати творчу діяльність, ініціативність учнів; – забезпечувати взаємозв'язок знань учнів з навчальних предметів під час використання комп'ютерних технологій; – формувати вміння реалізовувати прояви творчої уяви учнів; – забезпечувати творче ставлення до інформаційно-комп'ютерних технологій на уроці. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактичні ігри: <ul style="list-style-type: none"> – «Знайди слова» – «Заповни пропуски» 2. Творчі вправи: <ul style="list-style-type: none"> – «Склади сенкан про Україну» – «Склади сенкан про Батьківщину. Яка вона?» 3. Ребуси
Творчо-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечити творчу взаємодію учнів класу на засадах співтворчості та співробітництва; – формувати вміння адекватно оцінювати результати власної творчої діяльності. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактичні ігри: <ul style="list-style-type: none"> – «Склади текст» – «Комікс-казка» 2. Творчі вправи за технологією ТРВЗ: <ul style="list-style-type: none"> – «Склади сенкан» – «Склади Асоціативний кущ» – «Напиши текст за методом кубування»

Як можна помітити із поданої таблиці, розроблена експериментальна методика включала три етапи – підготовчий, основний та творчо-діяльнісний. Кожен із них був зорієнтований на поступове формування і вдосконалення мовлення молодших школярів та містив систему завдань і вправ із використанням ІКТ.

На підготовчому етапі акцент робився на формуванні інтересу до навчальної діяльності, розвитку потреби в нових знаннях та готовності учнів до активної співпраці з комп'ютером. Для цього застосовувалися інтерактивні творчі ігри та вправи:

Вправа «Якого кольору літери та слова», де діти співвідносили букви й слова з кольорами, утворюючи асоціативні зв'язки. Учням пропонується на екрані комп'ютера поруч із кожною буквою алфавіту позначити кольоровим квадратиком той відтінок, із яким у них виникає асоціація. У разі правильної

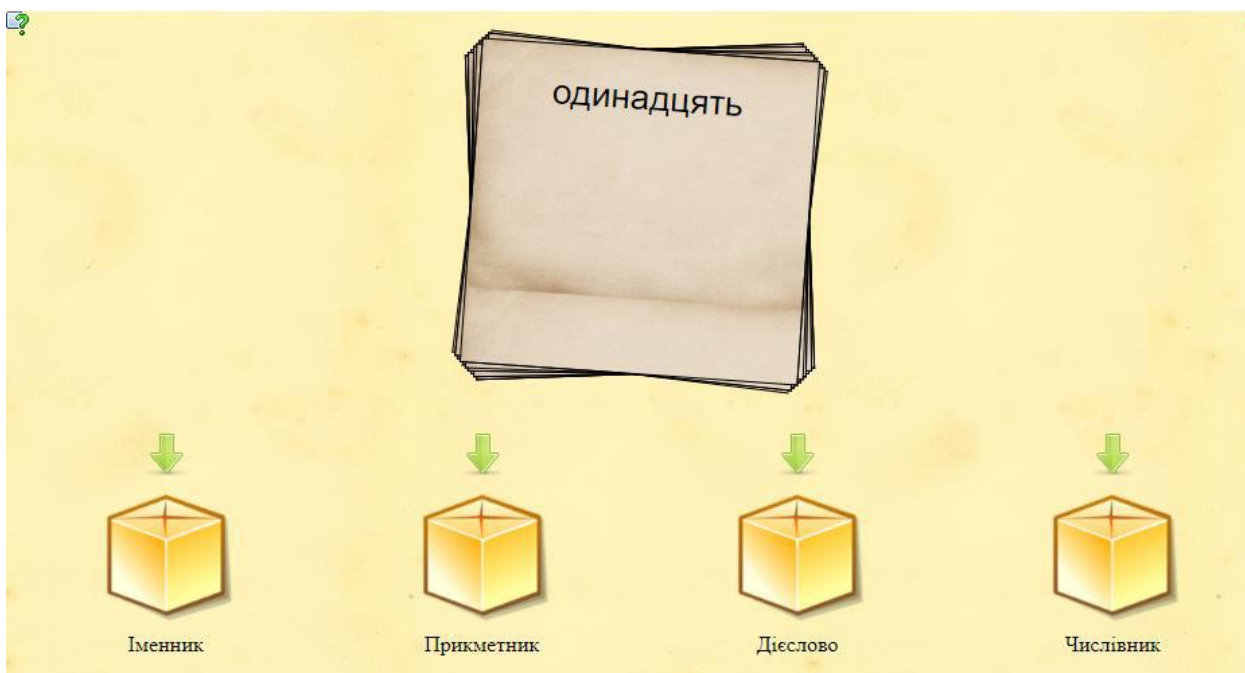
відповіді система реагує звуковим сигналом, тоді як помилка призводить до зникнення зображення.

Далі школярам подають кілька слів різних частин мови – іменники, прикметники, дієслова. Завдання полягає в тому, щоб біля кожного з них позначити квадратик того кольору, з яким слово асоціюється.

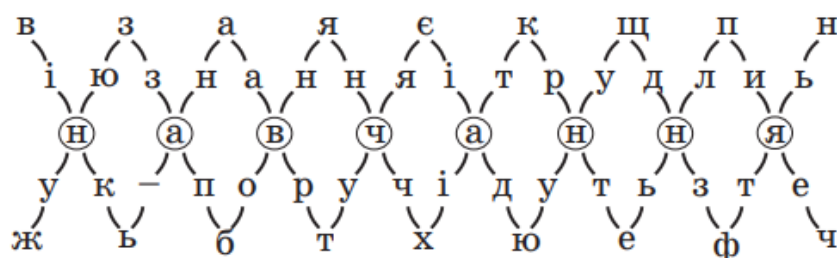
На завершення, використовуючи запропонований набір слів, діти повинні скласти невеликий зв'язний текст.

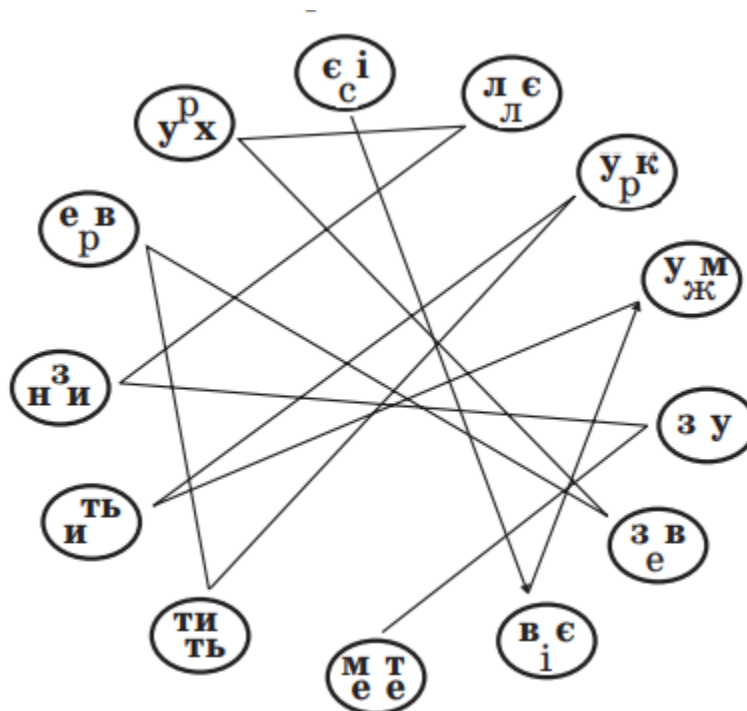
Вправа «Сортувальник», що передбачала класифікацію слів за частинами мови: на моніторі відображаються коробки з підписами, що відповідають різним частинам мови. Учням необхідно розподілити запропоновані слова за відповідними категоріями. У разі правильно виконаного завдання слово зникає з екрана, а на його місці з'являється смайлик. Якщо ж дитина помиляється, то слово підсвічується червоним кольором.

Вправа «Хвилі слів» — вправи на пошук прихованих словосполучень у динамічних формах: на моніторі зображуються «хвилі», у переплетенні яких приховані слова чи словосполучення. Завдання учнів – знайти їх за обмежений час і записати. Така вправа не лише розвиває уважність і кмітливість, а й стимулює швидкість мовленнєвого реагування.

Вправа «Деформоване прислів'я», де учні відновлювали спотворені народні вислови: на екрані розташовані кола з наборами літер. Діти повинні об'єднати їх так, щоб утворилися слова. Учитель озвучує початок відомого прислів'я, а школярі підбирають необхідні слова для його завершення. Це завдання допомагає розвивати логічне мислення, пам'ять і мовленнєву гнучкість.

Основний етап був зорієнтований на стимулювання мовленнєвої активності, розвиток вміння застосовувати набуті знання у нових ситуаціях. Завдання передбачали використання інтерактивних онлайн-ресурсів, таких як LearningApps. Учні виконували такі ігри:

- **Гра «Знайди слова»:** перед учнями на екрані з'являється сітка з літерами, у якій приховано слова. Завдання полягає в тому, щоб скласти ці слова, об'єднуючи літери по вертикалі, горизонталі або діагоналі. Така гра ефективно активізує словниковий запас і сприяє швидшому засвоєнню нової лексики.

Є	П	Ц	Х	Ч	Ч	Ю	О	В	И	С	Т	О	Л	И	Ц	Я
Ш	З	Х	Щ	Ь	Г	И	Ц	Л	В	О	Л	О	Ш	К	А	П
И	Б	С	Л	О	В	О	Ш	С	Т	Р	І	Ч	К	А	Л	Г
А	Л	Ф	А	Е												
В	К	Р	А	І												
І	Е	Ч	Л	М												
Й	Д	Є	Я	У												
Ц	Л	Д	Т	И	Ц	Ч	Ц	В	Ж	Л	В	Щ	И	Ш	Д	Е
Ц	Г	Я	С	Щ	І	У	О	Я	Д	И	Ч	О	Т	Ь	Я	В
И	Є	І	Ї	Є	Є	Л	Л	Б	Н	Є	Е	Й	Р	М	Ф	
В	Т	Д	Г	Ш	Є	Я	Ш	Г	Ч	А	Ц	Ц	Й	Щ	М	Б

Завдання:
Будь дуже уважним і ти знайдеш 12 слів.

ОК

1. ВІНОК
2. УКРАЇНА
3. КРАЇНА
4. СЛОВО
5. МОВА
6. СОРОЧКА
7. СТОЛИЦЯ
8. АЛФАВІТ
9. ВОЛОШКА
10. КИЇВ
11. КАЛИНА
12. СТРИЧКА

- **Гра «Заповни пропуски»:** На моніторі відображаються слова з пропущеними літерами. Учням необхідно відновити правильний запис. Ця вправа є вдосконаленим аналогом словникового диктанту, оскільки завдяки візуалізації та ігровій формі вона викликає більше зацікавлення у дітей.

Завдання:
Встав пропущені літери Е чи Й.

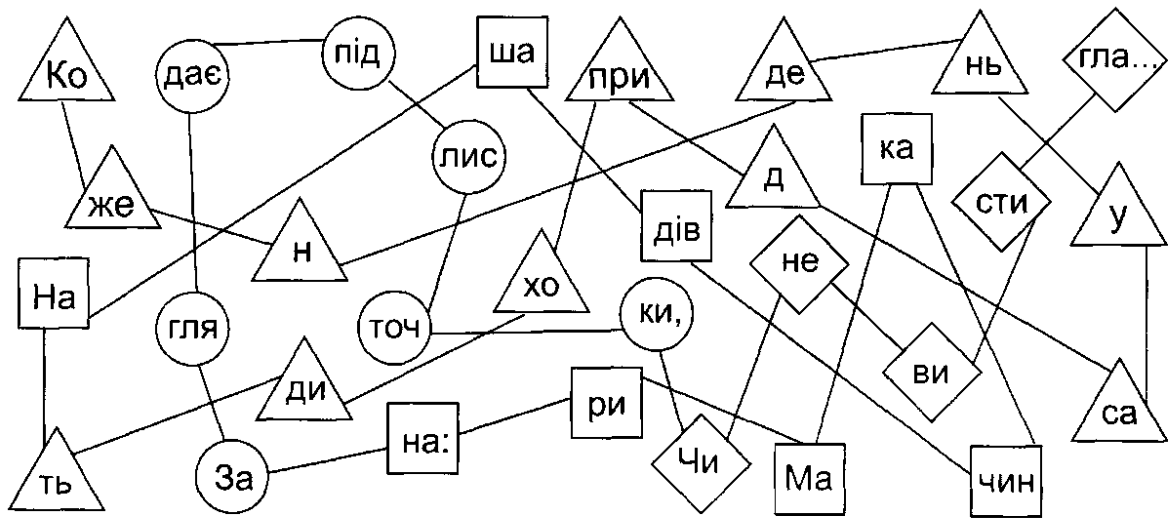
ОК

Сх [] лити, т [] мніє, л [] сточки, в [] сняний, в [] селий, кр [] ло, л [] жить, ст [] пи, л [] тить, т [] хенько, ш [] рокий, д [] сяток, бл [] зький, в []

- створювали сенкани («Про Україну», «Про Батьківщину»), складали асоціативні куці у форматі «хмаринок слів», а також розв'язували ребуси на закріплення мовних понять (іменник, дієслово, речення, корінь тощо).

На творчо-діяльнісному етапі акцент робився на розвитку навичок рефлексії та вмінь висловлювати думку та оцінювати власні результати. Використовувалися завдання на створення текстів за допомогою комп'ютера:

- **Завдання «Склади текст»:** учням пропонується за допомогою комп'ютера скласти текст, використовуючи набір поданих слів або букв. Вправа може проводитися у формі змагання: перемагає той, хто швидше створить зв'язний текст. Таке завдання стимулює розвиток умінь зв'язного мовлення та вміння працювати зі структурою тексту.

- **Завдання на створення «Комікс-казки»:** Учні створюють комікс на основі певної казки чи мовної теми. Комікси поєднують текст і зображення, що робить сприйняття матеріалу легшим і цікавішим. Наприклад, можна створити «Казку про звуки», у якій кожний звук постає у вигляді персонажа. Це сприяє формуванню образного мислення та закріплює мовні знання через творчість.

Комікс-казка про звуки

Завдяки поетапному застосуванню цієї методики забезпечувалося поступове зростання рівня творчих здібностей учнів. Формувальна частина експерименту базувалася на включенні запропонованих ігор і вправ у систему уроків української мови початкової школи, що дало змогу перетворити процес навчання на захопливу, змістовну та ефективну діяльність.

Наведемо окремі фрагменти уроків української мови у 3 класі з використанням ІКТ-засобів.

Приклад 1. Фрагмент уроку української мови у 3 класі

Тема: Складання речень із поданими словами.

Мета: Розвивати вміння будувати граматично правильні речення; збагачувати словниковий запас; формувати навички зв'язного мовлення.

Перебіг уроку

Мотивація. Демонструємо слайд у PowerPoint із малюнком весняного пейзажу. Завдання: описати картину одним реченням. Учні висловлюють варіанти, обговорюють правильність побудови речень.

Інтерактивна вправа. За допомогою Wordwall учні отримують завдання: скласти речення, використавши подані слова (наприклад: сонце, діти, грати, двір). На інтерактивній дошці з'являються приклади речень, які одразу обговорюються.

Закріплення. Використання Jamboard: діти колективно складають невеличкий текст на тему «Весняний день у школі». Кожен учень пропонує одне речення, а вчитель разом із класом редагує текст.

Приклад 2. Фрагмент уроку української мови у 3 класі

Тема: Розвиток зв'язного мовлення. Написання невеличкого твору-опису за ілюстрацією.

Мета: Формувати навички опису предмета; розвивати уміння добирати прикметники та порівняння.

Перебіг уроку:

Мультимедійна підтримка. Демонструємо презентацію з фото домашніх тварин. Учні вибирають одне зображення для опису.

Робота з аудіо. Прослуховування короткого уривку з художнього тексту (аудіоказка про собаку). Обговорення того, які слова автор використав для опису зовнішності та поведінки героя.

Практична робота. Учні у Classtime виконують завдання: добрати прикметники для опису тварини (наприклад: маленький, пухнастий, веселий).

Письмовий твір. Учні пишуть невеликий опис у зошитах, після чого вчитель пропонує учням завантажити свій текст у Padlet. Це дозволяє колективно обговорити результати та провести взаємооцінювання.

Приклад 3. Фрагмент уроку української мови у 3 класі

Тема: Розвиток усного мовлення. Складання казки.

Мета: Розвивати уяву, творчість, уміння створювати зв'язні усні висловлювання.

Перебіг уроку

Мотиваційне завдання. Використання генератора зображень (Canva, Google Slides): на слайді з'являються три картинки (наприклад: хлопчик, чарівний ліс, скриня). Учні мають скласти усну історію, використавши всі три елементи.

Колективна робота. За допомогою інтерактивної дошки Miro клас створює «сюжетний ланцюг»: діти по черзі додають елементи до історії.

Відеонідтримка. Демонструємо уривок з анімаційного фільму, після чого пропонує дітям продовжити розповідь.

Таким чином, методика формування мовлення молодших школярів засобами ІКТ базується на поступовому ускладненні завдань: від виконання простих інтерактивних вправ до створення колективних та власних текстів. Залучення різних видів ІКТ забезпечує комплексний розвиток мовлення – збагачення словникового запасу, формування граматичних умінь, розвиток зв'язності та виразності мовлення.

2.3. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних

Після проведення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи нами було організовано контрольний експеримент, метою якого стало виявлення ефективності розробленої методики розвитку мовлення молодших школярів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Емпіричне дослідження здійснювалося на базі Нетішинської гімназії «Гармонія», де в експерименті брали участь два паралельні класи: 3-А (експериментальний, 25 учнів) та 3-Б (контрольний, 28 учнів). У контрольному класі навчальний процес відбувався за традиційною методикою викладання, тоді як в експериментальному — з інтеграцією

мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, онлайн-ресурсів, ігор та креативних завдань на основі ІКТ.

Для визначення динаміки розвитку мовлення застосовували ті самі діагностичні методики, що і на констатувальному етапі:

- опис малюнка (оцінка зв'язності, послідовності та багатства мовлення);
- методика «Закінчи речення» (виявлення рівня креативності та мовленнєвої активності);
- методика перевірки фонематичного слуху (здатність розрізняти звукові елементи мови, їхню правильну вимову та використання у власних висловлюваннях) (таблиці 2.3.1.; 2.3.2.; 2.3.3.).

Таблиця 2.3.1.

Результати методики «Опис малюнка»

Рівень розвитку	Експериментальний клас (до)	Експериментальний клас (після)	Контрольний клас (до)	Контрольний клас (після)
Низький	20 %	14 %	18 %	15 %
Середній	50 %	47 %	50 %	49 %
Високий	30 %	39 %	32 %	36 %

Таблиця 2.3.2.

Результати методики «Закінчи речення»

Рівень розвитку	Експериментальний клас (до)	Експериментальний клас (після)	Контрольний клас (до)	Контрольний клас (після)
Низький	22 %	17 %	20 %	18 %
Середній	48 %	45 %	50 %	49 %
Високий	30 %	38 %	30 %	33 %

Таблиця 2.3.3.

Результати методики «Фонематичний слух»

Рівень розвитку	Експериментальний клас (до)	Експериментальний клас (після)	Контрольний клас (до)	Контрольний клас (після)
Низький	18 %	14 %	17 %	15 %
Середній	55 %	50 %	54 %	52 %

Рівень розвитку	Експериментальний клас (до)	Експериментальний клас (після)	Контрольний клас (до)	Контрольний клас (після)
Високий	27 %	36 %	29 %	33 %

Аналіз результатів контрольного експерименту дозволяє простежити чітку динаміку змін у рівнях розвитку мовлення молодших школярів під впливом застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Порівняння показників експериментального та контрольного класів демонструє, що саме використання ІКТ стало визначальним чинником підвищення ефективності навчального процесу.

За результатами методики «Опис малюнка» в експериментальному класі відбулися суттєві позитивні зміни. Якщо на початковому етапі 20 % учнів перебували на низькому рівні, то після впровадження запропонованої методики цей показник знизився до 14 %. Частка школярів із середнім рівнем зменшилася з 50 % до 47 %, тоді як кількість учнів із високим рівнем зросла з 30 % до 39 %. У контрольному класі ж динаміка є незначною: високий рівень зріс лише на 4 %, а низький зменшився на 3 %, що свідчить про обмежені можливості традиційних методів навчання для розвитку зв'язного мовлення.

Методика «Закінчи речення» також виявила вагомні результати. В експериментальному класі частка дітей з низьким рівнем зменшилася з 22 % до 17 %. Середній рівень знизився з 48 % до 45 %, тоді як високий рівень зріс із 30 % до 38 %. Це свідчить про розвиток уміння школярів будувати завершені смислові висловлювання, підбирати слова відповідно до контексту та логічно завершувати думку. У контрольному класі прогрес був мінімальним: високий рівень зріс лише на 3 %, тоді як середній і низький майже не змінилися.

Показовими стали також результати методики «Фонематичний слух». В експериментальному класі кількість учнів із низьким рівнем скоротилася з 18 % до 14 %, тоді як частка з високим рівнем зросла з 27 % до 36 %. Це означає, що використання ІКТ сприяло розвитку слухового сприймання,

уміння виділяти та диференціювати звуки мовлення, що є ключовим фактором у формуванні орфоепічних та орфографічних навичок. У контрольному класі зрушення були несуттєвими: високий рівень зріс лише на 4 %, а середній і низький залишилися практично на тому ж рівні.

Загалом можна стверджувати, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови забезпечило суттєве підвищення рівня мовленнєвого розвитку учнів експериментального класу. Найбільший прогрес спостерігається у формуванні навичок зв'язного мовлення, розвитку словникового запасу та удосконаленні фонематичного слуху. У контрольному класі результати залишилися майже незмінними, що підтверджує ефективність обраної методики.

Аналіз таблиць доводить, що системне використання ІКТ у початковій школі сприяє розвитку мовлення молодших школярів значно ефективніше, ніж традиційні методи. Це підтверджує доцільність включення мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, онлайн-ігор та віртуальних тренажерів у навчальний процес, оскільки вони забезпечують активну пізнавальну діяльність дітей, розвивають інтерес до навчання та формують стійку мотивацію до мовленнєвої активності.

Порівняльний аналіз загальних результатів показав суттєву різницю між контрольним та експериментальним класами. Якщо на початку експерименту більшість учнів обох груп мали середній рівень розвитку мовлення (47,5%), то після впровадження методики в експериментальному класі кількість дітей із високим рівнем зросла в середньому з 29% до 38%. Водночас частка учнів із низьким рівнем значно скоротилася.

У контрольному класі позитивна динаміка теж була зафіксована, але менш виражена: високий рівень мовленнєвого розвитку зріс лише на 10–12%, а кількість учнів із середнім рівнем залишалася домінуючою. Це підтверджує, що застосування ІКТ у навчальному процесі забезпечує більш ефективне стимулювання мовленнєвої активності молодших школярів,

створює сприятливі умови для розвитку комунікативних умінь, творчого мислення та навичок самовираження.

Особливо відчутний прогрес в експериментальному класі спостерігався у завданнях, що вимагали креативності й мовленнєвого викладу логічної послідовності: учні стали активніше будувати розгорнуті висловлювання, застосовувати образні засоби мови, виявляти ініціативу у складанні текстів. Підвищення рівня фонематичного слуху також було більш помітним у тих школярів, які виконували вправи з використанням інтерактивних тренажерів і мультимедійних ресурсів.

Пропонуємо зведені результати педагогічного експерименту в контрольному та експериментальному класах подаємо у діаграмі (рис 1.3.1.)

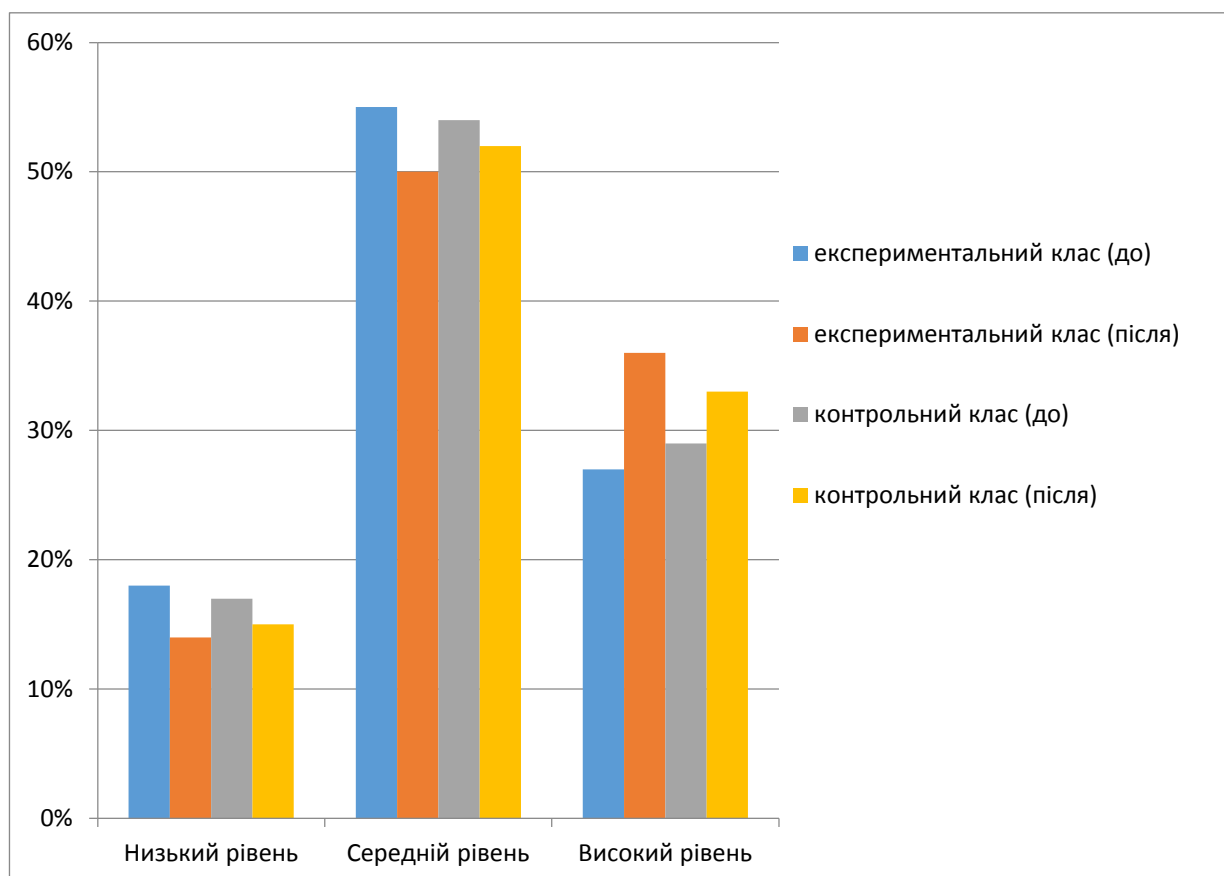

Рис.1.3.1. Порівняльні результати констатувального та контрольного зрізів в контрольному та експериментальному класах

Зведена діаграма наочно відображає динаміку розвитку мовлення учнів експериментального та контрольного класів до і після впровадження методики використання інформаційно-комунікаційних технологій.

В експериментальному класі спостерігається зменшення кількості учнів із низьким рівнем мовленнєвого розвитку (в середньому з 20% до 15%) та зростання високого рівня (в середньому з 29% до 38%). Частка школярів із середнім рівнем знизилася з 51% до 47%, що свідчить про перехід більшості учнів у категорію з високими показниками.

У контрольному класі позитивна динаміка також мала місце, однак зміни виявилися менш вираженими. Кількість учнів із високим рівнем розвитку мовлення зросла з 35% до 43%, а низький рівень зменшився лише на 3% (з 15% до 12%). При цьому середній рівень залишився домінуючим (45%).

Таким чином, результати підтверджують, що застосування ІКТ у навчальному процесі сприяє більш відчутному зростанню мовленнєвої компетентності молодших школярів. Експериментальний клас продемонстрував помітно вищу ефективність у розвитку мовлення, ніж контрольний, що доводить результативність розробленої методики.

Результати контрольного експерименту підтвердили ефективність упровадженої методики. Використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечило більш високу результативність у формуванні мовленнєвих умінь порівняно з традиційними підходами, сприяло розвитку мотивації до навчання, креативності та впевненості учнів у власних силах.

2.4. Педагогічні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою формування мовлення молодших школярів на уроках української мови

Результати проведеного дослідження переконливо доводять, що системне й цілеспрямоване використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) значно підвищує рівень розвитку мовлення молодших

школярів. Проте для того, щоб цей процес був дійсно ефективним, учителям необхідно враховувати низку педагогічних рекомендацій, які базуються на сучасних науково-методичних підходах та практичному досвіді. Нами розроблено пам'ятку для вчителя з використання ІКТ-засобів для розвитку мовлення на уроках української мови (додаток Б).

Пропонуємо окремі педагогічні рекомендації щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які можна застосувати в процесі формування мовлення молодших школярів на уроках української мови.

- Застосування ІКТ має бути системним, а не епізодичним. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, електронних словників і тренажерів повинно відбуватися не лише як допоміжний засіб, а як органічна складова освітнього процесу. Наприклад, під час вивчення нової теми доцільно візуалізувати мовні явища за допомогою презентацій, на етапі закріплення – інтерактивних вправ, а для розвитку творчості – онлайн-ресурсів, що дають можливість створювати власні тексти, комікси чи словесні ігри.
- Важливо забезпечити поєднання ІКТ із традиційними методами навчання. Електронні ресурси не замінюють повністю роботу з друкованими текстами, зошитами чи усним мовленням, а навпаки – доповнюють і урізноманітнюють їх. Учитель повинен чітко дозувати використання комп'ютерних технологій, уникаючи перевантаження дітей цифровим контентом. Оптимальним є комбінування: 10–15 хвилин інтерактивної роботи чергуються з усним мовленням, колективним обговоренням або традиційними вправами.
- Під час добору ІКТ-засобів необхідно враховувати вікові особливості молодших школярів. У цьому віці діти мислять образами, тому найбільш ефективними є мультимедійні засоби, які поєднують звук, зображення та рух. Наприклад, анімаційні вправи на розпізнавання звуків, інтерактивні ребуси чи картки для добору слів. Такі засоби не лише сприяють

кращому засвоєнню матеріалу, а й підтримують інтерес, що є важливим чинником для розвитку мотиваційної сфери.

- Використання ІКТ має бути спрямоване на активну діяльність учнів, а не лише на пасивне сприймання. Якщо учень виступає лише спостерігачем за готовими матеріалами, ефект для розвитку мовлення буде мінімальним. Тому доцільно застосовувати вправи, які стимулюють дітей до самостійних дій: складання речень із випадкових слів, добір рим, складання казки за ілюстраціями, створення асоціативних «хмаринок слів».
- Обов'язковою умовою є індивідуалізація навчального процесу. Завдяки використанню цифрових платформ учитель може варіювати складність завдань відповідно до рівня мовленнєвого розвитку учнів: одним пропонувати простіші інтерактивні вправи, іншим – більш творчі й ускладнені. Це сприяє диференціації навчання, що є особливо важливим у початковій школі.
- Варто впроваджувати елементи гейміфікації, адже ігрова форма є провідною діяльністю молодшого школяра. Використання онлайн-ігор, мовленнєвих квестів, інтерактивних вікторин підвищує мотивацію, розвиває комунікативні вміння та дозволяє у цікавій формі формувати орфоепічні, орфографічні й граматичні навички.
- У процесі застосування ІКТ потрібно розвивати в учнів рефлексивні вміння. Наприклад, після виконання інтерактивної вправи доцільно обговорити з дітьми, що виявилось найцікавішим, які труднощі виникли, як можна виправити помилки. Така рефлексія сприяє усвідомленню власних досягнень і формує здатність до самооцінювання.
- Вчителю варто дбати про безпеку й гігієну використання ІКТ. Тривалість роботи за комп'ютером має відповідати віковим нормам: для учнів початкової школи – не більше 15 хвилин поспіль. Потрібно також чергувати цифрові вправи з руханками, фізкультхвилинками й колективними завданнями без техніки.

Таким чином, учитель має інтегрувати цифрові засоби у всі етапи уроку (мотиваційний, пояснювальний, закріплювальний, рефлексивний), забезпечуючи активність і творчу самостійність учнів, враховувати їхні вікові та індивідуальні особливості, поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, а також створювати умови для рефлексії та усвідомлення власних результатів. Лише за таких умов інформаційно-комунікаційні технології стануть не лише засобом візуалізації, а справжнім інструментом формування мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерської роботи було здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку.

На першому етапі нами було визначено групи ІКТ-засобів, найбільш придатних для формування мовленнєвої компетентності молодших школярів, зокрема мультимедійні презентації, інтерактивні навчальні програми, онлайн-платформи для тренувальних завдань, дидактичні ігри, аудіо- та відеоресурси. Було обґрунтовано їх потенціал у розвитку фонематичного слуху, збагаченні словникового запасу, формуванні граматичної правильності мовлення та розвитку творчих здібностей дітей.

На другому етапі розроблено методику використання ІКТ у процесі навчання української мови, що включала три взаємопов'язані етапи: підготовчий, основний та творчо-діяльнісний. Для кожного етапу були підібрані спеціальні інтерактивні ігри та вправи («Якого кольору літери та слова», «Сортувальник», «Хвилі слів», «Заповни пропуски», «Комікс-казка», ребуси, кросворди тощо), які поєднували елементи навчання і гри, стимулювали інтерес дітей до слова, розвивали мовну уяву та здатність до самовираження.

Контрольний експеримент дав можливість порівняти результати навчання в експериментальному та контрольному класах. Було встановлено, що в експериментальному класі кількість учнів із високим рівнем розвитку мовлення зросла з 29% до 38%, а частка школярів із низьким рівнем зменшилася більш ніж утричі. У контрольному класі позитивна динаміка була менш вираженою: високий рівень зріс лише на 8%, а середній рівень залишився домінуючим.

Результати контрольного експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні української мови сприяє підвищенню мотивації, формуванню стійкого інтересу до навчання, розвитку креативності та комунікативних умінь школярів. У сукупності це забезпечує більш високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності, ніж у разі застосування традиційних методик.

Учитель має інтегрувати цифрові засоби у всі етапи уроку (мотиваційний, пояснювальний, закріплювальний, рефлексивний), забезпечуючи активність і творчу самостійність учнів, враховувати їхні вікові та індивідуальні особливості, поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, а також створювати умови для рефлексії та усвідомлення власних результатів. Лише за таких умов інформаційно-комунікаційні технології стануть не лише засобом візуалізації, а справжнім інструментом формування мовленнєвої компетентності молодших школярів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто мети магістерської роботи – теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розвитку мовлення молодших школярів.

1. Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу досліджуваної проблеми, нами визначено, що мовлення молодших школярів є багатовимірним психолого-педагогічним феноменом, який інтегрує змістовний, граматичний, фонетичний, лексичний та комунікативний компоненти. Кожен із них має власні критерії та показники сформованості, що дає змогу здійснювати комплексну діагностику розвитку мовлення у дітей. Визначено рівні мовленнєвого розвитку (низький, середній, достатній і високий), які відображають індивідуальні відмінності учнів та слугують основою для планування педагогічного впливу.

2. Аналіз сучасного стану проблеми формування мовлення молодшого школяра засобами інформаційно-комунікаційних технологій дозволив з'ясувати, що традиційні методи навчання української мови забезпечують переважно середній рівень розвитку мовлення, тоді як інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє значно підвищити ефективність освітнього процесу. Застосування мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, дидактичних ігор, онлайн-платформ та електронних освітніх ресурсів стимулює інтерес до навчання, сприяє активній участі школярів у мовленнєвій діяльності, підвищує якість засвоєння навчального матеріалу.

3. Розроблена та апробована методика формування мовлення учнів початкової школи на основі ІКТ включала три взаємопов'язані етапи: підготовчий (створення мотивації та пізнавального інтересу), основний (активна мовленнєва практика з використанням цифрових засобів), творчо-діяльнісний (самостійна та колективна творча робота учнів). Для кожного етапу було розроблено низку ігор та вправ, які поєднували навчальний і

розважальний компоненти, що забезпечило підвищення ефективності формування мовленнєвих умінь.

4. Результати контрольного експерименту підтвердили позитивну динаміку мовленнєвого розвитку в експериментальному класі. Кількість учнів із високим рівнем зросла в середньому з 29 % до 38 %, а частка дітей із низьким рівнем суттєво зменшилася. Це доводить ефективність впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес та їх значний потенціал для розвитку фонематичного слуху, збагачення словникового запасу, удосконалення граматичних і комунікативних навичок.

5. У процесі дослідження проблеми формування й розвитку мовлення учнів початкових класів обґрунтовано рекомендації до впровадження методики застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема:

- системний характер застосування ІКТ;
- забезпечення поєднання ІКТ із традиційними методами навчання;
- врахування вікових особливостей молодших школярів під час добору ІКТ-засобів;
- спрямування використання ІКТ на активну діяльність учнів;
- індивідуалізація навчального процесу;
- впровадження елементів гейміфікації;
- розвиток в учнів рефлексивних умінь у процесі застосування ІКТ;
- забезпечення безпеки та гігієни використання ІКТ.

Результати дослідження доводять, що інформаційно-комунікаційні технології є ефективним інструментом формування мовленнєвої компетентності учнів початкової школи. Їх цілеспрямоване використання створює умови для якісної професійної діяльності вчителя, активного та свідомого навчання дітей, а також забезпечує стійкий розвиток мовлення як важливої складової особистісного становлення молодших школярів.

Використання ІКТ у процесі навчання української мови молодших школярів підвищує мотивацію, активізує пізнавальну діяльність, сприяє

розвитку креативності, комунікативних умінь і самостійності учнів. Запропонована нами методика та рекомендації можуть бути впроваджені в освітній процес початкової школи як ефективний інструмент формування мовленнєвої компетентності в умовах реалізації концепції Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Вид. дім Д. Бураго, 2013. 460 с.
2. Антоненко В. А., Леонський В. Д. Інтерактивна дошка SMART та використання її в навчальному процесі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 8. С. 20–22.
3. Бабич Н. Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці: Рута, 2000. 174 с.
4. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 15-19.
5. Барабаш І. Інтерактивні уроки на основі ІКТ. *Відкритий урок*. №4. С. 64-67.
6. Баранова А. Р., Єремєєва Г. Р., Ладнер Р. А. Інтерактивні технології на заняттях з іноземної мови. *Педагогічний журнал*. 2016. №5 (118). С. 164–168.
7. Берт В. М. Мультимедіа в освіті: спеціалізований навчальний курс: навчальний посібник. Миколаїв : Дрофа, 2007. 224 с.
8. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2009. 684 с.
9. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови. *Початкова школа*. 1997. № 7. С. 48-51.
10. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ: Слово, 2010. 374 с.
11. Борисенко Л. Л. Впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конф.* Лисичанськ: ФОП Пронькіна К.В., 2016. С. 26–28.

12. Боть Л. П., Малишева О. І. Вивчення дитячого мовлення: історія та напрямки дослідження. *Культура народів Причорномор'я. Таврійський нац. ун-т.* Сімферополь, 2007. №120. С. 63–67.
13. Буденкевич Ю. Поради батькам: як працювати над словом в молодшому шкільному віці. *Початкова школа.* 1997. № 10. С. 11–13.
14. Бученко І.В. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. *Інститут післядипломної педагогічної освіти.* Київ, 2017.
15. Варемус К.І. Пізнавальні завдання для учнів початкових класів. *Початкова школа.* 1999. № 8. С. 53-56.
16. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів. *Початкова школа.* 1991. № 2. С. 23-28.
17. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа.* 2001. № 1. С. 11–14.
18. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
19. Гончар Т. І. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник книжкової палати,* 2003. №5. С. 42–44.
20. Гончарова Н. А. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя: дис... канд. пед. наук, 2008. 214 с.
21. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») URL: http://www.uazakon.com/documents/date_5x/pg_irwjos.htm
22. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (Дата звернення: 06.02.2025).

23. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний стандарт початкової освіти.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний_стандарт_початкової_освіти.pdf). (Дата звернення: 06.02.2025).
24. Дишлаєва С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі. URL: <http://osvita.ua/school/technol/6804>. (Дата звернення: 06.02.2025).
25. Дідук Г. І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2000. 24–28 с.
26. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 160 с.
27. Дяченко С.Л. Інтерактивні навчальні технології. *Науково-методичний журнал «Англійська мова та література»*. № 25-27. 2019.
28. Ефімов В. Ф. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій освіті школярів. *Початкова школа*. 2009. № 2. С. 56–59.
29. Єфименко Л. М. Особливості формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. № 99, 2022. С. 19–24.
30. Жалдак М. І. Про деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі та педагогічному університеті. *Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія "Педагогіка"*. 2005. № 6. С. 17–24
31. Заброцький М. М. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2002. 104 с.
32. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 15. С. 138–145.

33. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2020. 372 С. URL: <https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/iktm.pdf> (Дата звернення: 06.02.2025).
34. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгво-методичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: НМЦВО, 2003. 320 с.
35. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник. Київ: Вища шк., 1997. 304 с.
36. Кісіль З. Р. Психологічна надійність професіонала як фактор протидії деформації. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 551–556.
37. Клименко В. В. Механізм творчості: чи можна його розвивати : науково-популярне видання. Київ: Шкільний світ, 2001. 96 с.
38. Ковальова В. І. Розвиток мовлення – найважливіша умова успішного навчання молодших школярів. URL: doc.osvita.ua/doc/files/.../movlennya.doc.
39. Коджаспирова Г. М. Технічні засоби навчання і методика їх використання. Київ : Вид-во «Академія», 2003. 256 с.
40. Концепція національної програми інформатизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 06.02.2025).
41. Копелюк С. В. Формування культури мовленнєвого спілкування учнів початкової школи засобами новітніх технологій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 93–96.
42. Корнієнко О.М. Сучасні педагогічні технології. *Англійська мова та література*. 2008. №28. С. 9-12.

43. Корніяка О. М. Мовленнєвий розвиток школярів з різною сформованістю комунікативної культури. *Педагогіка і психологія*, 2000. № 4. С. 14–21.
44. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра : монографія. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.
45. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. № 11. С. 27-35.
46. Купчак М. Я., Саміло А. В. Професійна мотивація як внутрішній чинник-розвитку професіоналізму майбутнього менеджера. *Вісник ЛДУБЖД*. 2021. С. 107–112.
47. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. *Дистанційний курс: навч. пос.* Харків: НТУ «ХП», «Торсінг», 2002. 320 с.
48. Лелюх Ю. В. Перспективи комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках читання. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 3. С. 55–58.
49. Луцан Н. І., Копелюк С. В. Мовленнєвий розвиток учнів початкової школи в умовах полікультурного середовища. *Science Rise*. 2015. № 6(1). С. 71–75.
50. Ляшенко К. І. Застосування сучасних ІКТ у роботі з дітьми з особливими потребами. *Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Лисичанськ: ФОП Пронькіна К. В. 2016. С. 88–89.
51. Машбіц Є. І. Психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації навчання молодших школярів : навчальний посібник. Київ : 2005. 65 с.
52. Мотуз Т., Пасічник Л., Баранець Я. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. №2. С. 172–181.

53. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України; Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (Дата звернення: 06.02.2025).
54. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій шк. 2-ге вид., доп. і переробл. Тернопіль: Астон, 2005. 352 с.
55. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 06.02.2025).
56. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
57. Олійник І.М. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів. Рівне, 1999. 273 с.
58. Омеляненко Г.А. Інформаційно-навчальне середовище: дидактичний аспект: <http://intkonf.org/omelyanenko-ga-informatsiyno-navchalne-seredovische-didaktichniy-aspekt/>. (Дата звернення: 06.02.2025).
59. Онлайн. Словник української мови: у 20 т. Київ: Наукова думка, 2010–2020. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/entry/search/Онлайн> (Дата звернення: 03.10.2025).
60. Пангелова Н. Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : дис. ... д-ра наук з ф.в. і с. Переяслав-Хмельницький, 2014. 445 с.
61. Пентилюк М. І. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. статей*. Київ: Ленвіт, 2011. С. 57–63.
62. Перегінчук Н.Д. Особливості використання комп'ютерних технологій для навчання учнів іншомовного читання. *Англійська мова та література*. № 30 (436). 2014.

63. Петрик О.В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів. Запоріжжя: «Дике Поле», 2003. 320 с.
64. Пивовар А. А. Поєднаний розвиток фізичних і пізнавальних здібностей дітей 5 і 6 років у процесі фізичного виховання : дис. ... канд. наук з ф. в. і с. Переяслав-Хмельницький, 2005. 210 с.
65. Плахотник Ю. І. Використання інноваційних технологій на уроках в початковій школі. URL: URL:
http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_uroka_kh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3 (Дата звернення: 11.09.2025).
66. Поліщук Т. С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід: збірник наукових праць*. Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», 2019. С. 174–177.
67. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
68. Пометун О.І. Пироженко Л. В. Сучасний урок. *Інтерактивні технології навчання* : наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво. А.С.К., 2014. С. 192.
69. Пономаренко Л. Мультимедійна підтримка навчального процесу. *Початкова освіта*. 2012. № 1–2. 16 с.
70. Попович Н.Ф. Формування навичок читання в молодших школярів. Science, research, development. Pedagogy: monografiarokonferencyjna. London: Diamond trading tour, 2018. С. 13–16.
71. Попович Н.Ф., Гудачок Г.Ю. Особливості формування в молодших школярів навичок виразного читання. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа, 2017. № 23 (18). С. 87–95.
72. Про Концепцію Національної програми інформатизації. Закон України

73. Рожкова Н. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій як інноваційного методу в навчанні іноземних мов. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 121–125.
74. Свириденко І. М. Інноваційні методи навчання іноземної мови на немовних факультетах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2016. Вип. 60. С. 293–295.
75. Селевко Г. К. Педагогічні технології на основі інформаційно-комунікаційних засобів : посібник. Київ : НДІ, 2005. 48 с.
76. Симоненко Т. Виховувати мовну культуру з дитинства. *Початкова школа*. 2000. №8. С.15-22.
77. Сиротинко Г. О. Інновації як основа змін освітньої практики. *Інформаційно-методичний збірник*. Полтава: ПОІППО, 2005. 160 с.
78. Сиротинко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видавнича група «Основа», 2003. 78 с.
79. Стрибна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи : навчальний посібник. Харків : Основа, 2005. С.139–144
80. Халілова Ф. С. Інформаційні технології в професійній діяльності вчителя початкової школи / за заг. ред. Н. В. Апатової. Сімферополь : «ДОЛЯ», 2009. 240 с.
81. Хузину С. А. Нові інформаційні технології як фактор підвищення кваліфікації викладачів установ початкової професійної освіти: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1997. 191 с.
82. Чернуха Н.М., Івашко Л.М., Пантюхін В.О. Дистанційне навчання як нова інформаційна технологія в освіті. *Освіта Донбасу*. 2009. №5. С. 5-9.
83. Шаров С.В. Дидактичні умови організації диференційованої самостійної навчальної діяльності студентів педагогічного університету: монографія. Мелітополь: Люкс, 2011. 162 с.

84. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. 140 с.
85. Abrahamson L. What is interactive teaching? Electronic library of Waikato University. 2006. URL: <http://www.whpenglish.com> (Дата звернення: 06.02.2025).
86. Adams J. E-learning offer myriad opportunities for rapid talent development. T+D. 2008. P. 69–73.
87. Eligi I., & Mwantimwa K. ICT Accessibility and Usability to Support Learning of Visually-Impaired Students in Tanzania. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*. 2017. №13 (2). P. 87–102.
88. Silman F., Yabatan H, & Karanfiller T. Use of Assistive Technology for Teaching-Learning and Administrative Processes for the Visually Impaired People. *EURASIA Journal of Mathematics Science and Technology Education*. 2017. №13 (8). P. 4805–4813.

Додаток А

Конспект уроку української мови (3 клас)

Тема. Складання усної розповіді за серією ілюстрацій із використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Мета:

- розвивати усне зв'язне мовлення молодших школярів;
- збагачувати словниковий запас учнів;
- формувати навички послідовного викладу думок;
- навчати добирати слова-ознаки, прикметники, дієслова для виразності мовлення;
- виховувати інтерес до українського слова, уяву та творчість.

Обладнання: мультимедійна презентація (PowerPoint/Google Slides) із серією ілюстрацій; інтерактивна дошка або проектор; доступ до онлайн-сервісу Jamboard для колективної роботи; короткий відеофрагмент (1–2 хв) із мультфільму.

Перебіг уроку

1. Організаційний момент

— Добрий день, діти! Я рада вас бачити. Сподіваюся, що у вас сьогодні гарний настрій і ви готові до нових знань. Посміхніться один одному, адже усмішка робить нас добрішими й допомагає краще працювати. Сьогодні ми з вами вирушимо в цікаву мовну подорож, де навчимося складати розповідь за малюнками, використовуючи сучасні технології.

2. Мотивація навчальної діяльності

— Подивіться, будь ласка, на екран. (Учитель вмикає слайд із трьома яскравими ілюстраціями: хлопчик у лісі, чарівна тваринка, скриня з коштовностями).

— Як ви думаєте, що може трапитися з цим хлопчиком? Яка історія ховається у цих картинках?

— Сьогодні ми навчимося створювати власні казки, а допоможуть нам у цьому комп'ютерні технології.

3. Актуалізація опорних знань

— Пригадайте, будь ласка, з яких частин складається розповідь? (Учні відповідають: початок, основна частина, завершення).

— Молодці! А які слова допомагають нам зробити розповідь яскравішою, цікавішою? (Учні: прикметники, порівняння).

— Чудово. Отже, сьогодні ми потренуємося добирати такі слова.

4. Основна частина

а) Колективна робота над створенням сюжету.

— Зараз ми використаємо інтерактивну дошку Jamboard. Я додала туди наші картинки. Кожен із вас по черзі запропонує одне речення, яке ми запишемо. Так ми створимо ланцюжок подій. (Учні по черзі формулюють речення: *Хлопчик гуляв у лісі. Він зустрів дивну тваринку. Тваринка привела його до скрині зі скарбами.* Учитель допомагає вдосконалювати вислови, додаючи прикметники: *густий ліс, чарівна тваринка, важка скриня.*)

б) Відеопідтримка.

— А зараз подивімося невеличкий уривок з мультфільму. (Учитель вмикає відео, де герой знаходить таємничий предмет.)

— Подумайте, як можна продовжити нашу казку після переглянутого. (Учні пропонують варіанти: *Скриня відчинилася, і хлопчик знайшов чарівну книгу...*)

в) Індивідуальна робота.

— Тепер у вас буде завдання: складіть коротку розповідь за нашими картинками. Я надіслала вам завдання у Classtime. Ви можете написати кілька речень, а ті, хто хоче, можуть спробувати створити маленьку казочку.

5. Рефлексія та підсумок

— Отже, діти, скажіть, будь ласка, що нового ви сьогодні дізналися?
Чого навчилися?

(Відповіді учнів: *складати казку, добирати прикметники, створювати розповідь колективно.*)

— А тепер подивіться на наш Jamboard. Ми створили справжню спільну казку! Це був результат вашої творчості й нашої співпраці з комп'ютером.

— Скажіть, чи допомогли вам картинки, презентація та відео у створенні історії? (Учні: так.)

— От бачите, як сучасні технології роблять навчання цікавішим і допомагають нам краще висловлювати свої думки.

6. Домашнє завдання

— Вдома спробуйте намалювати три картинки й скласти власну історію за ними. Можете показати її на наступному уроці. Хто бажає, може оформити презентацію у PowerPoint.

Додаток Б
Пам'ятка для вчителя
Використання ІКТ для розвитку мовлення молодших школярів

№	Рекомендація	Сутність реалізації	Приклади
1	Системність	Використовувати ІКТ регулярно на різних етапах уроку	Презентації, інтерактивні вправи
2	Поєднання з традиційними методами	Комбінувати цифрові завдання з усним мовленням	Усна вправа після гри
3	Урахування вікових особливостей	Використовувати образні, яскраві матеріали	Анімації, мультимедійні казки
4	Активна діяльність учнів	Стимулювати творче використання ІКТ	«Хмаринки слів», складання речень
5	Індивідуалізація	Варіювати складність завдань	Диктант або сенкан
6	Гейміфікація	Залучати ігрові форми роботи	Квести, вікторини, ребуси
7	Рефлексія	Організовувати обговорення після виконання завдань	Що сподобалось? Що складно?
8	Безпека та гігієна	Обмежувати час роботи з комп'ютером	10–15 хв + фізкультхвилинка

Додаток В

Конспект уроку з української мови у 3 класі з використанням ІКТ

Тема. Слова, протилежні за значенням – антоніми

Мета: закріпити у дітей знання про синоніми; формувати знання учнів про слова, які мають протилежне значення; ввести термін «антоніми»; навчити дітей підбирати антоніми, розвивати мовленнєві вміння, логічне мислення, обчислювальні навички; виховувати бажання творити добро, берегти природу; виховувати вміння співпрацювати в парі, в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати дружні стосунки з іншими; використовувати набуті знання, вчити правильно та грамотно висловлювати свої думки; дбайливе ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Обладнання: підручник, записи на дошці (до гри «Редактор», до завдання «З'єднай частини прислів'їв»), 4 ребуси, 8 карток із словами до фізхвилинки, візуальний супровід у вигляді презентації, ілюстрації до гри «Озвуч картину», кросворд.

Тип уроку: інтегрований (українська мова, природознавство, математика, образотворче мистецтво).

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

– Приводимо до порядку свої робочі місця та поринаємо в країну рідної мови.

II. Повторення вивченого про синоніми

1. Гра «Редактор»

– Урок наш почнемо з повторення минулої теми.

– Які слова ми називаємо синонімами?

– Переходимо до гри «Редактор». Ваше завдання відредагувати речення так, щоб вони стали правильними. Давайте їх разом прочитаємо Зверніть увагу на виділені слова.

Бабуся **кричала** онукам перед сном цікаву казку.
 Сусідка сварилася за курку і голосно **шепотіла**.
 Дідусь задрімав, тому онуки тихо **розповідали**.

– Перевіримо, як ви відредагували речення?

Запишіть одне з речень.

III. Оголошення теми і завдань уроку

1. Робота з планом уроку

– Сьогодні ми продовжуємо працювати над розділом «Слово. Значення слова» і розширимо ваші знання про слова, які мають протилежне значення.

– Ми будемо працювати над різними завданнями, а щоб нічого не пропустити – ось наш план.

ПЛАН УРОКУ

1. Гра «Редактор»

2. Вправа 1

3. Правило

4. Завдання «З'єднай частини прислів'їв»

5. Ребуси

6. Фізкультхвилинка

7. Гра «Озвуч картину»

8. Зустріч з природою

9. Хвилинка малювання.

10. Кросворд «Антоніми»

2. Робота з вправою 1

– Прочитайте завдання до вправи 1.

1) Прочитати виразно вірш.

2) Спишіть останнє речення.

3) Запишіть слова, які знаходяться у парі через риску (біля дошки учень).

Великі – малі;

холодний – теплий;

Антоніми

– Ці слова протилежні за значенням і в українській мові називаються АНТОНІМИ. Відкриваємо свої зошити та записуємо тему уроку

3. Робота з правилом

– Давайте прочитаємо всі разом – хором.

Слова, протилежні за значенням, називаються **антонімами**. Наприклад: великий – малий; ніч – день; говорити – мовчати.

4. Робота над вправою 2

– Прочитайте завдання, яке поставлено перед вами. Самостійно виконайте вправу 3 на ст.29.

 2. Спиши текст, замінивши слова, що в дужках, антонімами. Поміркуй, чому Закарпаття й Ужгород мають такі назви.

За (низькими) вершинами Карпат розкинулось Закарпаття. Цей край вирізняється своїм (холодним) кліматом. Адже гори захищають його від (тепліх) вітрів. Центром Закарпаття є (погане) місто Ужгород. Воно (лежить) на берегах річки Уж.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

1. Робота з деформованими прислів'ями

– Наступне завдання «З'єднай частини прислів'їв» (записано на другому звороті дошки)

Брехня стоїть на одній нозі,

а друг кращий старий.

Де працюють – мають густо,

а правда на двох.

Одяг краще новий,

де ледарюють – то там пусто.

– Запишіть одне з прислів'їв та підкресліть у ньому антоніми.

2. Ребуси

<p>Влітку (взимку)</p> <p>1 2</p> <p>В </p>	<p>Холодно (тепло)</p> <p>М=Х</p> <p> </p> <p>Д</p>
<p>Радість (смуток)</p> <p>1 2</p> <p> </p> <p>О=Ь</p>	<p>Погана (гарна)</p> <p>О=А</p> <p> </p> <p>1 2</p>

– Запрошую вас до роботи в парах. На кожну парту я даю ребус. Ваше завдання – розшифрувати його і дібрати протилежне слово – антонім.

3. Руханка

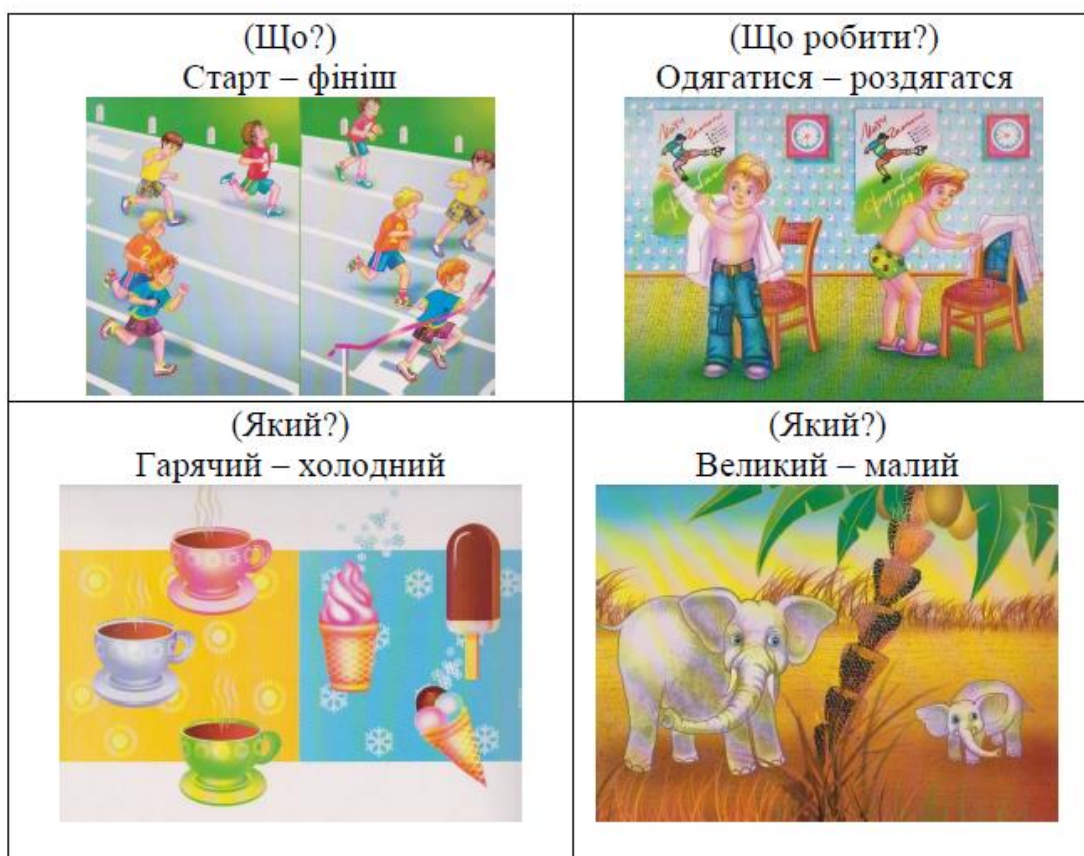
– Прийшов час трішки відпочити. На моєму столі розміщені картки з відгаданими словами та дібраними до них антонімами. Всього 8 карток. Вони всі перевернуті надписом донизу. Кожен з вас бере одну картку та розходиться по кімнаті і, танцюючи, шукаємо очима пару. Коли музика зупиниться – стати до знайденої пари.

4. Гра «Озвуч картину»

– Пропоную трішки пограти. Гра має назву «Озвуч картину»

– Я демонструю вам 3 картинки. Ваше завдання – дібрати до них антоніми.

На дошці ви бачите питання, допишіть до них дібрані антоніми.

5. Зустріч з природою

– А зараз дізнаємося про цікаві факти, що приготувала нам природа.

Кожен з вас готував вдома різні цікаві факти про слона. Взагалі розповідей буде 8. Тож починаємо.

№ п/п	Запитання з природознавства	Математична розминка
1.	Яка маса дорослого слона?	Яка маса трьох дорослих слонів?
2.	Де живуть слони?	Скільки зубів у 7 слонів?
3.	Скільки зубів у слона?	Скільки важать 9 маленьких слоненят?
4.	Навіщо слону хобот?	А 6 слонів скільки випивають води?
5.	Яким народжується маленьке слоненя?	Скільки років живуть слони?
6.	Що їдять слони?	
7.	Скільки води може випити слон?	
8.	Скільки років живуть слони?	

6. Хвилинка малювання. - Ваше завдання - зашифрувати за допомогою малюнка антонімічну пару для сусіда за партою.

7. Кросворд «Антоніми» – робота в групах

		1	А				
2			Н				
	3		Т				
4			О				
5			Н				
		6	І				
	7		М				
		8	И				

Дібрати антоніми до поданих слів:

1. Мало –
2. Вночі –
3. Зима –
4. Мокро –
5. Ранній –
6. Правий –
7. Веселі –
8. Вхід –

V. Підсумок уроку

1. Гра «Закінчи речення»
 - Сьогодні на уроці я вчився...
 - Найбільше мені сподобалося...
 - Я дізнався...
 - Дякую за роботу. Ви справжні молодці.

VI. Домашнє завдання

- Вправа 7. Списати текст та підкреслити слова антоніми.